

MAATREGELEN

TER

STUITING VAN DE

L O N G Z I E K T E

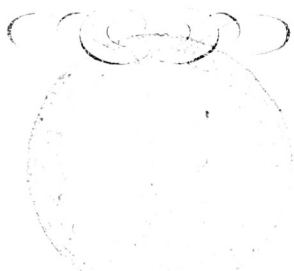
ONDER HET

R U N D V E E.

DOOR

F. H. VAN DOMMELEN.

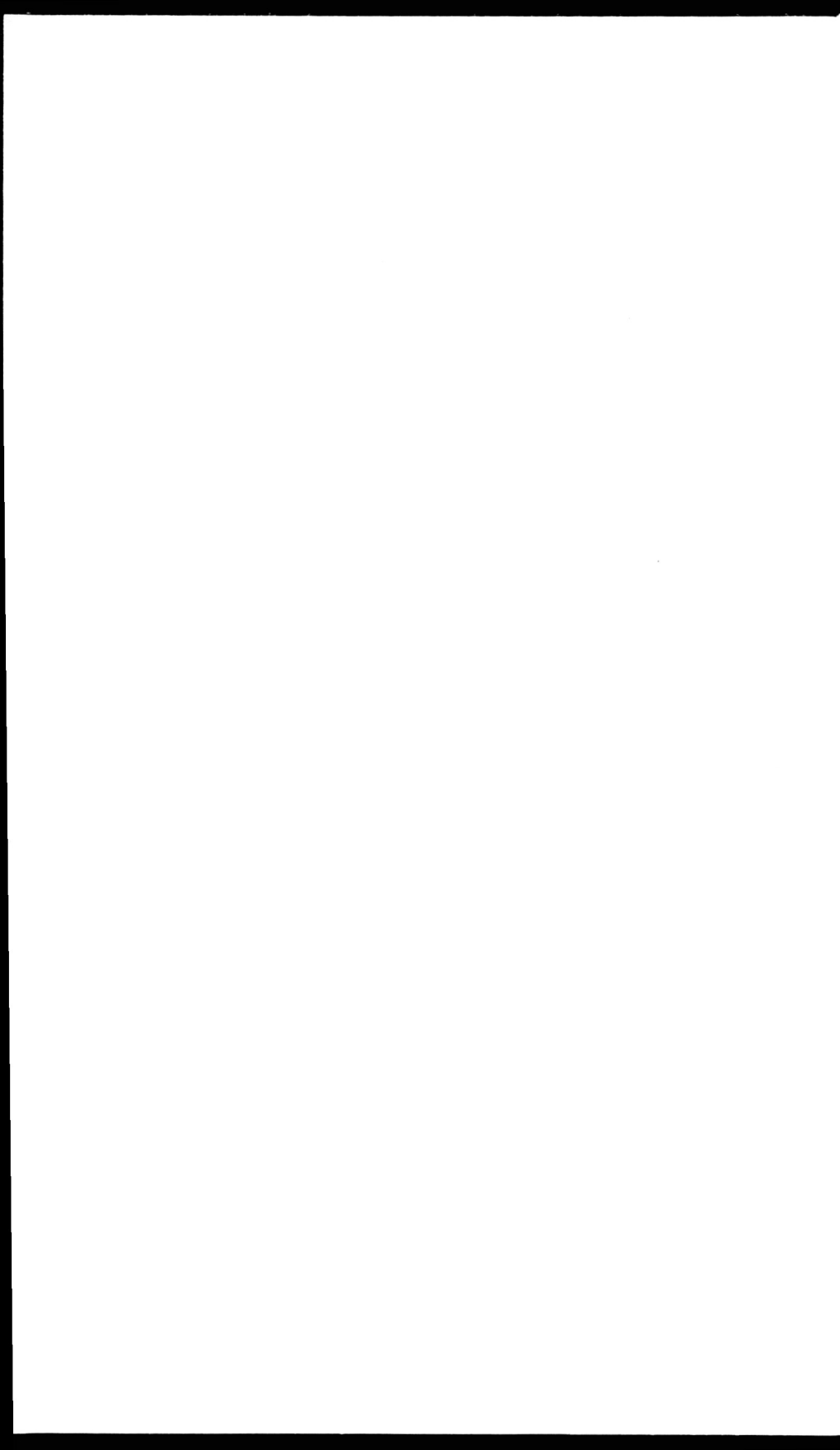
Rijks-Voedsels der 1e Klasse, te Baarn.

LEIDEN.

D. NOOTHOVEN VAN GOOR.

1854.

BIBLIOTHEEK UNIVERSITEIT UTRECHT

2856 580 6

31.86

MAATREGELEN

TER

Cⁿ 636

STUITING VAN DE

LONGZIEKTE

ONDER HET

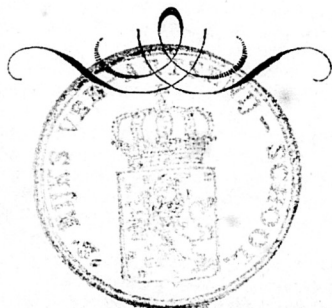
RUNDVEE.

BENEVENS EENE BESCHOUWING DER VRAAG, OF DEZE
VEEZIEKTE OOK IN ONS LAND SPORADISCH KAN
VOORKOMEN ?

DOOR

F. H. VAN DOMMELN,

RIJKS VEE-ARTS DER 1^e KLASSE, TE BAARN.

TE LEIDEN, BIJ

D. NOOTHOVEN VAN GOOR.

1851.

Niets hield in de laatste jaren zoo zeer een ieders aandacht bezig, geen onderwerp werd van zoo vele zijden beschouwd en beoordeeld, geene ziekte werd in den laatsten tijd met zoo vele onvermoeide nasporingen, om in derzelver oorzaken, aard en genezing door te dringen, vervolgd, dan de, met regt zoo zeer gevreesde, onder den naam van longziekte algemeen bekende, rundvee-ziekte. — En geen wonder ook; — want onder al de ziekten onzer huisdieren is er geene, welke met deze in doodelijkheid vergeleken kan worden, dan de runderpest; terwijl zij het van deze laatste echter nog wint in ongeneesbaarheid; en veel mindere waarde der zoogenaamd genezen voorwerpen, en vooral, doordien er bij de longziekte geen enkel middel aan te wijzen is, om haar bij de dieren minder hevig te doen voorkomen, hetwelk bij de runderpest, zoo als bekend is, dan toch nog door inenting te weeg te brengen is.

Niemand, die het folterend lijden der door deze ziekte aangedane dieren gezien heeft, niemand, die in de gelegenheid was, den angst waar te nemen, welke schier algemeen den, veehouder bezielt, en de pijnigende onzekerheid van hem gezien heeft, waarmede hij de uitspraak van den arts afwacht, of het dier al dan niet aan de zoo zeer gevreesde ziekte souffreert; vooral, indien zich eenig verdacht ziektegeval bij die veehouders voordoet, wier geheele rijkdom, wier bestaan, in één woord, wier zijn of niet zijn, in het bezit van hun rundvee gelegen is, zal zich dan ook verwonderen, dat deze veeramp ieders belangstelling tot zich getrokken heeft.

Wij zullen ons hier niet onledig houden, met eenige dier treurtonelen te verhalen, waarvan wij, helaas! zoo dikwerf ooggetuigen waren, en waarbij de landman, die sedert jaren, voor zich en de zijnen, in zijne rundveekudde brood had weten te vinden, door het verlies derzelve aan de longziekte, genoodzaakt werd, het bedrijf van veeboer te laten varen; en, om in de behoeften der zijnen te *kunnen* blijven voorzien, tot dat van arbeider of daglooner zijne toevlugt moest nemen; of wel hierdoor zijne overige goederen, onder zoodanig hypothecair-verband te moeten leggen, dat het hoogst onzeker was, dat hij dit ooit weder te boven zoude kunnen komen; — deze tafereelen der schrikkelijke ellende, door de longziekte veroorzaakt, toch, zijn reeds vroeger, door onzen geachten collega, den gemeedelijken VAN DAM, van Aarlanderveen, aan het 5^e Nederlandsche landhuishoudkundig congres, tijdens deszelfs zittingen in Junij 1850 te Leiden gehouden, geschetst geworden, en zijn, ongelukkiger wijze, nog te dagelijks in Nederland voorkomende, dan dat wij op reeds geledene zouden mogen of kunnen wijzen.

Vele zijn de pogingen, zoo door vee-artsenijkundigen, als door anderen, in ons Vaderland, aangewend, om tot dit laatste te kunnen geraken, namelijk het zoo verre te mogen brengen, de longziekte van het rundvee geheel te doen ophouden.

Verder dan ooit is echter in deze oogenblikken dit voor onzen veestapel zoo gewenschte tijdstip, door het verwaarloozen en verwerpen van alle mogelijke maatregelen, ter beteugeling dezer veeramp, verwijderd geworden.

Sedert de opheffing van het dusgenaamde veefonds, en het daardoor bandeloos laten rondwoelen dezer zoo zeer te duchten veeziekte, is de longziekte in Nederland schier algemeen heerschende geworden; woedt deze geessel onder de schoonste rundvee-kudden, op plaatsen en in streken van ons land, waar zij nimmer te voren geweest is, en eischt dagelijks meerdere slagtoffers dan iemand vermoedt, of ooit te weten zal komen.

Herhaaldelijk werd in ons land, door kundige en met de zaak goed bekende vee-artsenijkundigen, op het nemen van maatregelen, ter beteugeling dezer zoo noodlottige vee-ziekte, aangedrongen, en deze maatregelen zelve meestijds aangewezen; ook van vele andere zijden zag men hiertoe de edelste pogingen aanwenden. Door het 4^e landhuishoudkundig congres, werd de beantwoording der vraag, omtrent de meest geschikte maatregelen ter beteugeling der longziekte, verlangd; bij de beantwoording waarvan wij het ook weder even zoo min aan hoogst belangrijke rapporten van veeartsenijkundigen als van andere personen, zagen ontbreken. Ten gevolge der over deze vraag, bij het 5^e congres gehouden dis-

cussien, werd, zoo als bekend is, tot het andermaal indienen van een adres betrekkelijk de longziekte, door de leden van het landhuishoudkundig congres, aan Z. M. den koning en de beide kamers der staten-generaal, besloten, terwijl van al het verhandelde ook eene officiële mededeeling aan Z. Excell. den Minister van Binnenlandsche zaken gedaan werd.

Edel en groot noemen wij die pogingen, vooral aangewend door mannen, die hoezeer zelve geene veeartsenijkundigen zijnde, alléén door liefde en warme belangstelling in het, door de longziekte zoo zeer bedreigde, behoud van onzen veestapel gedreven werden, om al wat in hun vermogen was te willen doen, ja zulks zelfs deden, om dezen, den veehouder zoo drukkenden, geessel, van Nederland af te wenden.

Was het ons een groot genoegen, en deed het ons goed, zulke mannen in ons vaderland te kunnen aanwijzen, weemoedig staren wij thans op de weinige bekende gevolgen, die een dusdanig streven van zoo vele regtschapene, en het met de grootste bronnen van ons volksbestaan, landbouw en veeteelt, zoo welmeenende mannen, tot nu toe gehad hebben; ja wij vreezen zeer, dat, zoo de tijd tot het houden van een 6^e landhuishoudkundig congres daár zal zijn, wij weder de woorden van een van deszelfs leden, den Hoog Wel Geb. Heer d'ABLAING VAN GIESENBURG zullen vernemen: „dat er op een adres, door een zoo groot aantal achtenswaardige grondbezitters onderteekend, *wederom* geen antwoord gekomen is.”

Treurige toestand voorwaar, voor een zoo veerijk land als Nederland, waar men eene der meest dodelijke veeziekten ongestoord om zich heen laat grijpen, aanhoudend tallooze slagtoffers laat eischen; een groot gedeelte harer inwoners dagelijks aan de woede, en daardoor veroorzaakt wordende treffende verliezen, dezer ziekte bloot blijft stellen, zonder éénen enkelen algemeenen maatregel te nemen, om deze veeramp te beteugelen, en zonder den hierdoor getroffen wordenden veehouder, eenige de minste hulpaanbieding te verschaffen!!

Dit alles overwegende, zoude men schier in bedenking komen, geene pogingen meer aan te wenden, ter verkrijging eener zoo hoogst noodige beteugelings-wet voor deze veeziekte, en de zaak maar geheel aan het lot over te laten, ware het niet, dat ook de Heer d'ABLAING VAN GIESENBURG hierover sprekende, terecht zegt: „Doch men late zich door die ontnoediging niet nederdrukken.”

Ingevolge deze welmeenende raadgeving, willen dan ook wij het zoo veel besproken, beschreven en beoordeelde onderwerp der longziekte nog eens weder ter sprake brengen, en trachten, andermaal, de aandacht der hooge regering op het wenschelijke tot het nemen van beteugelings-maatregelen in deze veeziekte, te vestigen.

In de volgende bladen zullen wij de hoofd-maatregelen trachten aan te geven, welke ter snuiking der longziekte van het rundvee volstrekt in aanmerking dienen te komen, voorafgegaan door eene beschouwing der vraag: of de ware longziekte zich, in ons land, somwijlen ook niet van zelf, dat is zonder voorafgegane besmetting ontwikkelen kan? eene beschouwing, welke wij daarom van belang geacht hebben, omdat, bijaldien de daarin behandelde vraag bewezen konde worden, aan dit sporadisch voorkomen, alsdan alléén het niet altijd even gunstig en spoedig werken, van den toch immer aangewezen maatregel, „het onmiddellijk dooden der kenbaar zieke runderen,” zouden moeten geweten worden. — Hoe dit nu echter ook zij, hoogst aangenaam zal ons steeds eene humane-beoordeeling onzer collega's, vooral omtrent dit punt, zijn, terwijl eene verdere uiteenzetting der hier opgegeven wordende maatregelen, naar onze wijze van zien, het best aan eene daartoe te benoemen commissie van vee-artsen zoude opgedragen zijn.

Mogt het zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche zaken behagen, spoedig eene wetsvoordragt, tot het nemen der zoo hoog noodige en algemeene gewenscht wordende beteugelings-maatregelen, in betrekking tot de longziekte van het rundvee, te doen, dan konde zijne Excell. verzekerd zijn, daardoor den innigen dank van alle, met deze ramp van nabij bekend zijnde weldenkende Nederlanders verworven te hebben.

Hartelijk wensch ik, dat dit schrijven iets tot verbetering van het lot van den door deze veeziekte zoo zeer geteisterd wordenden veehouder moge bijdragen, en mogt mijne bede verhoord worden en hetzelfde de aandacht van zijne Excell. den heer Minister van Binnenlandsche zaken genoegzaam tot zich trekken, zoodat door zijne Excellentie eene wetsvoordragt in dien zin gedaan werd, dan zouden wij onzen, hiaraan besteede tijd, zoo ruimschoots mogelijk beloofd vinden.

Dat onze tegenwoordige kamers der Staten-Generaal een zoodanig wetsontwerp gaarne bekrachtigen zullen, is van mannen, die het nederlandsche volk thans vertegenwoordigen, met grond te verwachten.

Baarn, 19 Maart, 1851.

Zoowel in de dagbladen als in het **REPERTORIUM**, *Tijdschrift voor de Geneeskunde in al haren omvang*, vinden wij bij voortdoring gewag gemaakt, van het steeds heerschen blijven der longziekte onder het rundvee in ons land, en wel meer bepaaldelijk van het bestaan blijven derzelve in de provincie Friesland, alwaar volgens de laatste berigten, met het doel om deze ziekte uit te roeijen, reeds een getal van 4396 runderen gedood zijn geworden. Voorwaar een bedroevende toestand voor eene zoo veerijke provincie! En hoewel men nu ook, onder dagteekening van den 4 Februarij l.l. uit Leeuwarden in het Algemeen Handelsblad N°. 5985, van vrijdag 7 Februarij 1851, met het kennelijk doel, om dezen treurigen toestand nog wat zachter te doen voorkomen, schrijft: »dat het uit een' dezer dagen ingekomen staat, betrekkelijk de in 1769 in deze provincie geheerscht hebbende vee-ziekte blijkt, dat alstoen gedurende den tijd van 8 maanden, van Mei tot en met December, niet minder dan 133,237 runderen door die ziekte werden aangetast, waarvan 97,656 stierven en 37,581 herstelden, terwijl in eene gemeente de sterfte onder het aangetaste vee 91 pCt. bedroeg, en daar, waar het minste getal runderen bezweek, die verhouding nog altijd 60 pCt. was, waaruit men dus zien kan, dat de tegenwoordige longziekte, hoezeer altijd van zorgwek-

kenden aard, nogtans in vergelijking met de epidemie van 1769 gelukkiglijk nog niet van veel beteekenis mag gerekend worden te zijn." Zoo kan dit berigt echter den zaakkundigen, en in onzen veestapel belangstellende noch over het nog te wachten lot van den frieschen veestapel in het bijzonder, noch over dien van Nederland in het algemeen, de minste geruststelling geven. De vee-ziekte toch, welke in 1769 volgens bovenstaand berigt, in Friesland zoo vele slagtoffers maakte, was de toen in zijn derde tijdperk heerschende runderpest, eene ziekte, die bepaaldelijk konde aangewezen worden, als door eene buitenlandsche besmetting ingevoerd, en waarbij men vooraf met zekerheid reeds konde bepalen, dat mogt men deszelfs smetstof dooden of wel dezelve, zoo als later, door inënting minder gevaarlijk, en de runderen er onvatbaar voor maken (als komende deze ziekte bij de dieren slechts éénmaal voor), men alsdan de ziekte meester was, en zonder nieuwe besmetting er voor langen tijd, of liever voor altijd, van bevrijd zoude zijn. Ware zulks nu ook met de tegenwoordig heerschende longziekte zoo bepaald uitgemaakt, dat dezelve, even als de runderpest, eene uitheemsche ingeslopen vee-ziekte is, welke zich nog steeds bij voortduring alléén door besmetting onderhield, wij zouden ook thans met zekerheid derzelve eindelijke uitroeiing te gemoet mogen zien, en vrede met de in Friesland genomen wordende maatregelen kunnen hebben. Nu echter, nu deszelfs uitsluitend voortdurend primitief-besmettelijk voorkomen nog verre van bewezen is, ja, onzes inziens, op eene dwaling berust, kan het doodslaan, der nog schijnbaar gezonde runderen niet anders dan als eene niet aangewezene, hoogst wreede en daarenboven dikwijls nuttelooze moord-partij beschouwd worden. Om deze in de oogen van velen misschien wat al te gewaagde oordeelvelling vol te kunnen houden, zullen wij genoodzaakt zijn, deze zaak een weinig uitvoerig te behandelen, en daar eene gegronde beslissing in dezelve van het hoogste belang zoude zijn, zoo willen wij gaarne de weinige ons van de waarneming onzer praktijk overschietende oogenblikken hier aan opofferen, in de hoop dat dezelve tot eenig nut voor het grootste deel van onzen nationalen rijkdom, den veestapel, mogen besteed zijn.

In mijn maandelijksch rapport, aan de Commissie van Landbouw der provincie Utrecht, over het 2e kwartaal van 1850 loopende, meldde ik omtrent dit punt reeds het volgende. »Hoe ook door»drongen van het besmettend vermogen der longziekte, en tot »nu toe haar steeds alléén als oorspronkelijk-besmettelijk in ons

»land hebbende willen erkennen, zoo deden zich dezer dagen
 »toch een paar gevallen in mijne buurt voor, waar het mij, bij
 »de naauwkeurigste nasporingen niet is mogen gelukken, eene
 «voldoende oorzaak hoegenaamd ook, voor derzelver ontstaan al-
 »daar, aan te wijzen, ik zoude dus schier overhelien, om te
 »gaan gelooven, deze ziekte door haren langen duur alhier,
 »thans ook even als zulks met sommige menschelijke ziekten
 »het geval is, endemisch of euзоötisch in ons land kan voor-
 »komen; intusschen wil ik vóór deze meening meer bepaald te
 »uiten, al mijne nasporingen, zoo mogelijk nog eens verder
 »voortzetten, zullende het resultaat tevens, in een volgend rap-
 »port aan deze geachte Commissie geworden.”

Bedrieg ik mij nu niet te zeer, dan zal het welligt meer in
 het belang van onzen veestapel zijn, dit resultaat door middel
 van deze brochure algemeen bekend te maken, om daardoor de
 zaak zelve aan het oordeel van al mijne collega's te knnnen
 onderwerpen.

Immers, mogt het dan ook tot nu toe nog geen en veeartsenij-
 kundigen gelukken, eenig bepaald geneesmiddel tegen de, onder
 den algemeenen naam van Longziekte bekend staande rundvee-
 ziekte te vinden, werden tot op dezen dag alle pogingen en
 middelen hiertoe, hoe rationeel ook aangewend, en tegen het
 wezen of naaste oorzaak dezer vee ramp geïndiceerd, nimmer met
 eenen voortdurenden gunstigen uitslag bekroond, het blijft dan toch
 de pligt van elken vee-arts, steeds, zooveel in zijn vermogen is,
 bijdragen te leveren, welke hetzij op zich zelve, of wel door
 nadere toetsing, in staat mogen geacht worden, ons al meer en
 meer tot den waren aard dezer ziekte te doen doordringen.

Hoezeer nu ook volkomen instemmende met de woorden, waar-
 mede mijn geachte vriend en collega de heer G. I. HENGVELD,
 zijn »Iets over de stelsels van afzondering en dooding tot wering
 der longziekte van het rundvee aangewend” *) enz. aanvangt,
 dat men nl. thans schier beschroomd wordt, om weder over de
 »Longziekte te schrijven, uit vrees van aan plagiaat en compi-
 »latie schuldig verklaard te worden,” zoo kan mij zulks echter
 niet genoegzaam weerhouden, om alléén, gedreven door ware
 liefde voor onze zoo schoone wetenschap, en het hooge belang
 der zaak, de vraag eens te opperen, of, nu wij de longziekte
 reeds ongeveer 18 jaren in ons land zulke vreeselijke verwoes-
 tingen onder deszelfs veestapel hebben zien aanrigten, en dit

*) Zie Repertorium, 2e Jaargang, pag. 118.

helaas! nog dagelijks moeten blijven zien, het niet te bepalen zoude zijn, of deze zooveel besproken, beschreven en door velen dikwijls zelfs door hen, die dezelve nimmer in persoon gezien hadden, beoordeelde longziekte van het rundvee, zich bij ons al dan niet sporadisch ontwikkelen, dus ook als enzoötische ziekte voorkomen kan, dan wel, of deze ziekte hier te lande altijd als primitief en ook thans nog, nimmer als secondair besmettelijk, zal kunnen ontstaan?

Ongetwijfeld zal ieder in onzen veestapel belangstellende, met mij de hooge waarde beseffen, welke er in gelegen is, zoo deze vraag door onloochenbare, op daadzaken gegronde bewijzen, genoegzaam beantwoord zoude kunnen worden, indien het voldoende aangetoond mogt kunnen worden, dat deze ziekte, hoe treurig deze zekerheid dan ook zijn mogt, ook in ons land door aldaar heerschende invloeden, geheel buiten elke besmetting of overdraging gelegen, zich ontwikkelen, ontstaan kan, en alzoo sporadisch voorkomende, als eene inlandsche, enzoötische vee-ziekte zoude moeten beschouwd worden.

Hoe ontmoedigend nu ook eene op ondervinding gegronde toestemmende beantwoording dezer vraag zijn zoude, zoo ware het toch stellig beter, dezen vreesselijken vijand van onzen zoo schoonen veestapel goed te kennen, en met juist treffende maatregelen zooveel in ons vermogen is afbreuk te doen en tegen te gaan, bij voortduring bouwstoffen, alléén door onderzoek-lievende en onpartijdige oogen gezien en zelve waargenomen, bijeen te zamelen, om de al of niet verwerping dezer vraag te kunnen erlangen, dan, zoo als thans, schier stil te zitten of liever de theorie van haar uitsluitend primitief-besmettelijk voorkomen in ons land, als uitgemaakt zeker aan te nemen, en slechts ingevolge deze theorie maatregelen te willen nemen.

Hoezeer nu ook voor mij zelven ten innigste overtuigd, dat men bij eene proeve ter beantwoording dezer vraag, niet te omzigtig in zijne toestemmende conclusiën, omtrent sommige zich als sporadisch voordoende ziektegevallen zijn kan, zoowel met betrekking tot de alsdan geïndiceerd wordende maatregelen, als ook vooral om de veehouders, die toch reeds over het algemeen zoo moeilijk tot het nemen van voorzigtigheids-maatregelen te bewegen zijn, hierdoor niet nog meer tot het geheel nalaten derzelve te brengen, zoo was echter ook deze vrees, evenmin als die door collega HENGVELD reeds vroeger geuit, in staat, mij langer te weerhouden, dit onderwerp eens weder ter sprake te brengen, en hoewel het ook verre van mij is, vermetel genoeg te

willen zijn, om te meenen, deze reeds meer gedane vraag, voldoende te zullen kunnen beantwoorden, of wel in staat te zijn, daarover zoo bijzonder veel licht te kunnen verspreiden, zoo geloof ik toch, én door verscheidene mij voorgekomene hoogst duistere gevallen dezer ziekte, én door het tegenwoordige zoo zeer toenemen derzelve, en vooral door het hooge belang der zaak, gerechtigd genoeg te mogen geacht worden, de aandacht mijner collega's eens weder op dit punt te vestigen, met het verzoek, de door mij hier thans opgeworpene vraag met hunne waarnemingen, door middel van de drukpers zoo mogelijk ook eens nader te willen toelichten, en mijne hieronder volgende ziektegevallen, door dergelijke uit hunne paktijk meerdere zekerheid te verschaffen, of wel door afdoende bewijzen, als gelukkig voor den veestapel van onwaarde te verklaren.

Wij zeggen afdoende bewijzen, immers het aanhalen van eene menigte voorbeelden, waarbij het besmettend-vermogen dezer ziekte, als met den vinger kan aangewezen worden, kan mijn's inziens nog niet als alles afdoende aangemerkt worden; van het ontkennen van dit vermogen, van de besmettelijkheid der longziekte toch, kan hier geene kwestie zijn, van deze was ik reeds vroeger, blijkens mijne hierover gedane mededeelingen *) en ook nog, ten volle overtuigd, dat ik vraag: »kunnen alle zich op de stallen of in de weide voor het eerst voordoende gevallen van longziekte, altijd en alleen als door eene voorafgegane besmetting ontstaan, verklaard worden?»

Mij dunkt, ik hoor reeds enkelen mijner collega's zeggen, hoe, is dit nu eene vraag, en dat door een praktisch vee-arts gedaan, weet hij dan nog niet hoe duister de wegen van besmetting, en hoe moeilijk dezelve dikwijls na te speuren zijn door ontkenningen, geheimhoudingen en meer andere praktijken, zoo van de zijde der veehouders als van hunne dienstboden en andere met het vee omgaande of daar soms bijkomende personen; zijn hem dan die duizend en duizend oorzaken onbekend, waardoor ons door misleiding van den veehouder, of door zijne vooroordeelen en andere vooral aan dezen stand bijzonder eigene begrippen, zoo dikwijls de juiste nasporing der smetstoffen ondoenlijk gemaakt worden, of wel, zijn hem de eigenschappen en het vermogen van een contagium in het algemeen, en dat der longziekte in het bijzonder, dan zoo geheel en al onbekend;

*) Zie onder meer anderen hierover het door mij in den *Vriend van den Landman*, 10^e Jaarg., N°. 7, geplaatste „*Iets over de Longziekte.*”

weet hij dan niet, dat het contagium lang verholen kan zijn, en toch deszelfs noodlottige krachten behouden kan, dat er zoo oneindig vele vehikels zijn, waardoor, zelfs op uren afstand, de ziekte van eene besmette plaats, overgebracht kan worden, dat de, van de longziekte herstelde zoowel als de, van besmette stallen ter markt gebragte runderen, zeer dikwijls de ziekte op stallen en in weiden doen uitbreken, waar dezelve nóg nimmer te voren bekend was? op dit alles en nog veel meer, door de voorstanders van het bij voortduring uitsluitend oorspronkelijk besmettelijk voorkomen der longziekte in ons land aan te voeren antwoord ik alleen: dat zij zich slechts de moeite gelieven te geven van het over dit onderwerp, door mij reeds vroeger medegedeelde eens even na te gaan, waaruit hen, onder meer anderen, overtuigend genoeg blijken zal, hoe wij ons bij het ontstaan van longziekte op stallen, nimmer door eenige moeiten of anderzints in het doen van nasporingen naar de ware oorzaak van hare verschijning lieten afschrikken, en zelve blijkens onze in het *Veerartsenijkundig-Magazijn* opgenomene mededeelingen, voorbeelden van besmettingen door middel van 'mest en kleederen bijbragten *), een bewijs, dat vooral wij niet te roekeloos noch zonder voortdurende naauwgezette en onpartijdige onderzoekingen, tot het besluit zouden komen, om sommige zich voordoende ziektegevallen ook aan andere oorzaken dan besmetting te willen toeschrijven.

Om nu de door ons voorgestelde vraag beter te kunnen beoordeelen, zal het welligt niet ondienstig geacht kunnen worden, de vroegere door onderscheidene nederlandsche veeartsenijkundigen omtrent dit punt bekend gemaakte denkbeelden vooraf nog eens vlijtig na te gaan, alléén met het doel om ook uit deze, eenige nadere bewijzen, hetzij dan vóór of tegen, tot bereiking van ons oogmerk, namelijk eene zooveel mogelijke zekerheid in deze belangrijke zaak te kunnen erlangen.

Het is thans vrij algemeen aangenomen, dat deze noodlottige veeziekte, zich voor het eerst in ons land in 1833, in de provincie Gelderland vertoonde; minder uitgemaakt echter is het, hoe dezelve aldaar ontstaan is. Het 3^e deel van het *Veeartsenijkundig Magazijn* van Dr. A. NUMAN vangt aan, met eene algemeene beschouwing, door genoemden Hoogleeraar, over de longziekte van het rundvee. — Daarin wordt wel het

*) Zie *Veeartsenijkundig Magazijn* van Dr. A. NUMAN, IV deel, pag. 98—101 en 108—110.

vermoeden geopperd, dat deze veeziekte door buitenlandsche ossen, uit Pruissen afkomstig, in Gelderland zoude aangebragt zijn, doch bij eene aandachtige lezing der pag. 16, 17 en 18 dezer beschouwing, ziet men, dat deze vooronderstelling zoowel door de eigene mededeelingen van den eigenaar dezer ossen, den heer W. A. VAN DEN BOSCH, als door het daaromtrent opzettelijk gedane onderzoek, verre van bewezen kan worden geacht. Het is ook waarschijnlijk vooral daarom, dat de hoogleeraar NUMAN, in betrekking tot onze tegenwoordige vraag, in die beschouwing geene beslissende uitspraak doet, en het uit alle, der toen reeds ingewonnen berigten, alsnog voor onzeker meent te moeten houden, of deze veeziekte bij ons als eene inlandsche, dan wel als eene van buiten ingebragte ziekte moet beschouwd worden.

Bij de nalezing der daarop volgende rapporten over deze ziekte, ingezonden door de heeren vee-artsen MOUWEN, VAN CALCAR, RUTGERS en MANVIS, aan welke heeren de eerste geregelde behandeling der longzieke runderen in Gelderland werd opgedragen, en welke daardoor, als het ware aan de source van haar ontstaan en verdere ontwikkeling zijnde, het best in de gelegenheid waren, het al of niet sporadisch voorkomen dezer ziekte te kunnen beoordeelen, en wier inzichten hier omtrent dus, onzes inziens, als van veel belang moeten geacht worden te zijn, vinden wij eene in het ooglopende éénheid van gevoelen, omtrent dit punt. Immers hoezeer ook door hen, het secundair-besmettelijk vermogen der longziekte erkend wordt, zoo meenen toch al deze heeren met grond te mogen vaststellen, dat de longziekte zich toen reeds, uit algemeene, hoezeer dan ook nog niet bepaald aan te wijzen oorzaken, spontaan ontwikkelen konde.

Zoo iemand, dan moesten vooral deze vee-artsen, wel in staat kunnen geacht worden te zijn, ons omtrent dit punt belangrijke en afdoende inlichtingen te geven; immers ter behandeling dezer veeziekte gezonden zijnde, toen dezelve zich noch slechts even te voren, voor het eerst in ons land geopenbaard had, en in enkele stallen en gemeenten der provincie Gelderland aanwezig was, waren zij voorzeker het meest in de gelegenheid, om bij ieder zich op nieuw voordoend ziekte geval, nasporingen in het werk te stellen, of er hier telkens al dan niet rede eener primitieve contagiösiteit zijn konde. Uit de ziekten-verslagen dier collega's ziet men, dat zij hier steeds ruimschoots gebruik van hebben gemaakt; alle nieuwe ziektegevallen toch zijn door hen, met eene zoodanige waarheidlievende en onpartijdige naauwgezetheid

onderzocht, het voor en tegen zoo juist beredeneerd en uiteengezet, dat wij, die nu reeds 48 jaren langer deze ziekte hebben kunnen waarnemen, weinig nieuws of beters bij deze rapporten zouden kunnen voegen; het resultaat hunner naauwkeurige nasporingen omtrent onze vraag, was intusschen, »dat de longziekte »wel een secundair-besmettelijk vermogen, vooral in deszelfs »latere tijdperken verkrijgt, doch dat dezelve ook sporadisch in »ons land schijnt te kunnen voorkomen.”

Het 4^e, uitsluitend over de heerschende longziekte van het rundvee, handelende deel, van het V. A. K. Magazijn, een vervolg der in het 3^e deel geplaatste algemeene beschouwing over deze ziekte, door den Hoogleeraar NUMAN, zijnde, wordt door zijn Hooggeleerde daarin hoofdzakelijk datgene medegedeeld, wat er, van 1837 tot 1842, zoo door onze als door buitenlandsche vee-artsenijkundigen over de longziekte gerapporteerd was geworden, terwijl zijn HGel. daarbij zoodanige opmerkingen en overwegingen voegt, als uit deze berigten en zijn HGel. eigene onderzoekingen te putten waren. — Ook in dit deel vinden wij door zijn HGel. op nieuw, de ons in deze oogenblikken bezighoudende vraag behandeld, en wordt hieraan wel het grootste gedeelte dezer verhandeling, van af bladz. 63 tot en met 207 besteed.

Bij de doorbladering dezer pagina's zien wij, dat hoezeer ook de Hoogleeraar NUMAN, over de meest mogelijke hulbronnen, ter beantwoording dezer vraag konde beschikken, en zijn HGel. van alle plaatsen, waar de longziekte heerschende geweest was, of zich nog vertoonde, verslagen alléén deze vraag betreffende, zoo door de Vee-artsen als door de gemeente-besturen, moesten ingezonden worden, het er echter nog verre af was, dat ZHGel. tot het besluit kwam, deze ziekte voor primitief besmettelijk in ons land te houden. Uit de vele, ter beantwoording dezer vraag ingezonden rapporten, zien wij dan ook, dat slechts enkelen deze ziekte aan primitieve, maar verreweg de meesten dezelve bepaaldelijk aan secundaire besmetting in ons land toeschrijven. »Door dit groote verschil van gevoelen der verslaggevers »en andere overwegingen,” zegt ZHGel.: »zich thans evenmin »als vroeger [in staat te vinden, omtrent deze vraag eene beslissende uitspraak te kunnen doen”

De grootste voorstander eener primitieve contagiösiteit dezer veeziekte, altijd in betrekking tot ons land, treffen wij in den voor de veeartsenijkundige wetenschap, helaas! te vroeg ontslapenen, zich hierbij bijzonder verdienstelijk gemaakt hebbenden,

eersten Provincialen en Rijks Vee-arts der 4e klasse in de Provincie Zeeland, den heer J. VAN HERTUM, aan.

Hoezeer nu ook wij altijd ten eerste met 's mans open en rond uitkomen voor zijn ééns geuite gevoelens, ingenomen waren, en met de meeste onzer Collega's volgaarne het gevoelens omhelzen, dat wijlen de heer VAN HERTUM, een der kundigste Vee-artsen was, die immer van de Utrechtsche School gekomen zijn, zoo sluit dit toch nog niet in, dat wij in alles wat door ZEd. omtrent deze ziekte medegedeeld werd, van één gevoelens zouden zijn.

Zoo als wij zeiden, was de heer VAN HERTUM een der grootste voorstanders van het gevoelens, dat de longziekte van het rundvee bij ons uitsluitend aan eene primitieve besmetting moest worden toegeschreven,*) en werd door ZEd. de meening bepaaldelijk geuit, dezelve hier te lande nimmer dan door een Contagium werd voortgebracht. — VAN HERTUM grondde deze theorie vooral daarop, dat het hem uit geen der vroegere ziekte-verslagen van Vee-artsen, noch uit de berigten van andere personen of Commissiën omtrent deze ziekte bekend gemaakt, duidelijk genoeg gebleken was, dat er sommige algemeene schadelijke invloeden zouden zijn, krachtig genoeg, om deze ziekte in ons land voort te brengen, en vooral, omdat door niemand de bepaalde oorzaak konde aangewezen worden, waaruit zich de longziekte hier te lande zoude kunnen ontwikkelen. »Zonder dus den besmettelijken aard der longziekte en hare insleping van buitenlands te erkennen en aan te nemen,» zegt ZEd. op pag. 43 der 2^e druk zijner verhandeling over deze ziekte, »kan men derzelver »verschijning in ons vaderland niet verklaren.»

Is zulks nu echter een genoegzaam voldoende grond, om deszelfs sporadisch voorkomen in ons land, ook nu nog geheel en al te ontkennen? Hoe vele ziekten, zoo onder den mensch als bij de dieren, zien wij niet dikwijls voorkomen, waarbij geen spoor van primitieve besmetting is aan te wijzen, welke uit algemeen werkende, of wel aan sommige plaatsen meer bijzonder eigen, schadelijke invloeden moeten voortgekomen zijn, zonder dat iemand in staat is, de oorzaak, die eene dusdanige

*) Vergelijk hieromtrent J. VAN HERTUM, verhandeling over de besmettelijke longziekte van het rundvee, en de maatregelen en middelen, om dezelve af te weren en te stuiten. 1^e druk in 1839 en 2^e druk in 1842. Uitgegeven te Zierikzee bij P. DE LOOZE.

epidemische of epizoötische ziekte ontwikkeld heeft, bepaaldelijk aan te toonen? *

Wie is in staat de bepaalde gelegenheidsgevende oorzaken der Typhus, Cholera Asiatica en andere menschelijke ziekten, of wel der febris pecorum apthosa en zoovele andere zich van tijd tot tijd voordoende heerschende veeziekten aan te geven?

Daarenboven, wijlen de heer VAN HERTUM nam aan, *) dat de longziekte in Duitschland zich oorspronkelijk uit gewone epizoötische oorzaken ontwikkelde, niettegenstaande deze, ondanks de naauwkeurigste navorschingen aldáár, even zoo min aan te wijzen zijn; waarom nu deze zelfontwikkeling voor Duitschland wel aangenomen, doch voor ons land niet? Dezelfde redenen toch, welke VAN HERTUM deszelfs sporadisch voorkomen, hier te lande deden ontkennen, n. l. het onvermogen, waarin wij ons bevinden, om de oorzaken waardoor zij zich ontwikkelen zoude, bepaaldelijk aan te kunnen toonen, schenen bij ZEd. voor Duitschland, alwaar het er even zoo mede gelegen is, niet in aanmerking te komen.

Dit gevoelen tracht VAN HERTUM door een tiental waarnemingen, alle in de provincie Zeeland gedaan, verder te bewijzen.

Indien wij deze waarnemingen eens aan een onpartijdig onderzoek onderwerpen, en daarbij, alle hypothesen ter zijde stellende, ons alléén door daakzaken willen laten overtuigen, dan missen wij in de eerste derzelve reeds alle zekerheid, of de ziekte in dit eerste geval, al dan niet door besmetting ontstaan is. De éénigste te beschuldigen oorzaak toch, welke VAN HERTUM voor het ontstaan der longziekte in het voorjaar van 1838 op de stallen der erven van den heer P. Vis konde aangeven, was, dat de vaarzen (2jarige kalfdragende koeijen) van de erven Vis, waarbij zich de ziekte het eerst openbaarde, in aanraking *konden* geweest zijn, met een transport van 13 vaarzen, welke in 1836 uit de besmette provincie Zuid-Holland, in het eiland waren ingevoerd, welke invoering men meende, dat ook nog in het najaar van 1837 plaats had gehad. Deze uit Zuid-Holland aangebrachte vaarzen, hadden gedurende den zomer van 1837, op uitgestrekte duinen, gemeenschappelijk met de vaarzen van de erven Vis, waarbij zich de longziekte het eerst vertoonde, en met de runderen van nog een aantal andere veehouders, ge-weid. Hoezeer nu ook deze uit Zuid-Holland aangevoerde en beschuldigde runderen, gezond zijn gebleven, en de longziekte

*) VAN HERTUM, pag. 30 2e druk.

zich onder hen niet vertoond heeft, zoo meent VAN HERTUM deze dieren toch te moeten beschuldigen, als kunnende zij in Holland vroeger de longziekte gehad hebbende, en hiervan schijnbaar hersteld zijnde, deze ziekte in Zeeland overgebracht hebben.

Waarlijk eene vrij ver gezochte stelling; — niet dat wij ontkennen willen, dat de van de longziekte opgekomen runderen nog lang het vermogen *kunnen* bezitten, deze ziekte weder voort te planten, doch zonder ééning enkel bewijs aan te nemen, dat onder deze vaarzen, aan welke gedurende al den tijd dat zij in Zeeland geweid hebben, géén spoor van longziekte waar te nemen was, en deze ziekte ook later niet vertoond hebbende, er toch een of meer *moeten* geweest zijn, die de ziekte vroeger gehad hadden, alléén om daaruit te *kunnen* verklaren, dat de longziekte in Zeeland door besmetting ontstaan is, is mijns inziens wat veel van ons gevergd. Hoe ook is het dan hiermede overeen te brengen, dat zich de longziekte later alléén bij de vaarzen op de stallen der erven Vis vertoonde, terwijl er zoovele runderen van andere veehouders, die toch ook met de erven Vis, bij de hier beschuldigde aangebragte vaarzen hun vee geweid hadden, en dus hiermede even zoo in aanraking geweest waren, van de ziekte zoo geheel en al bevrijd bleven? Waren er onder zoovele dan geen enkele, die genoegzame voorbeschiktheid *bezaten*, om dit, uit Zuid-Holland aangebragte contagium op te nemen, dan juist alléén de vaarzen van de erven Vis? Zouden er niet veeleer op de stallen der erven Vis, voldoende, hoezeer dan ook voor den mensch nog niet te onderkennen oorzaken te beschuldigen geweest zijn, welke de ziekte aldaar voortgebracht hebben!

In de tweede door VAN HERTUM, als bewijs voor zijn gevoelen aangevoerde waarneming, kan het ontstaan der longziekte, onder de vaarzen van den heer KAKEBEEKE niet anders verklaard worden, dan dat deze een jaar te voren uit Holland aangekochte runderen, van koeijen *moesten* gevallen zijn, welke tijdens de dragt, de longziekte gehad en doorgestaan hebbende, *aldus* de kiem der ziekte mede ter wereld gebragt zouden hebben. Tot staving dezer hypothese, wordt door VAN HERTUM het bekende voorbeeld van den Hoogleeraar Vix te Giessen medegedeeld, waarbij eene vaarkoe, 2 jaren en 2 maanden oud zijnde, ziek werd, in de 8^e maand der zwangerschap verkeerende, haar kalf verwierp, en gedood wordende, in eenen hoogen graad door de longziekte bleek aangedaan te zijn. Bij onderzoek zoude deze koe een kalf van eene aan de longziekte gestorven koe geweest zijn. — Om dus de primitieve besmetting vol te kunnen houden, wordt van

ons gevergd, dat wij in het geval van den heer KAKEBEEKE aan eene 2½-jarige sluimering der smetstof bij deze vaarzen geloof zullen hechten, terwijl men hier niet eens, zooals uit het aangehaalde voorbeeld van den Hooglèeraar Vix nog op te maken zoude zijn, aan eene wederinstorting der ziekte denken kan.

Hoe nu te verklaren, dat het contagium, hier met den naam van kiem door VAN HERTUM aangeduid, gedurende ruim twee jaren bij levende dieren, zoude gesluimerd hebben, zonder aan deze, hiermede reeds bezwangerde, noch aan de, daarmede in aanraking geweest zijnde dieren, eenige de minste nadeelige invloeden te doen ondervinden, maar wel, na verloop van zoo'n langen tijd, deszelfs verwoestenden invloed, bijna tegelijk bij 8 dier vaarzen, vertoonende? — Is het niet veeleer een doorslaand bewijs, dat, zoo als in alle ziekten, ook bij de longziekte, sommige individuen grootere praedispositie voor deze of gene ziekte dan anderen toonen te bezitten, en zulks in betrekking tot de longziekte wel het meest van die runderen zal mogen vermoed worden, welke van aan de longziekte lijdende of geleden hebbende koeijen gevallen zijn?

Het zoude tot eene te groote uitgebreidheid aanleiding geven, al deze waarnemingen aldus na te gaan, wij zullen echter het resultaat, dat VAN HERTUM uit deze en al het boven aangevoerde meende te moeten trekken, nog even kortelijk onderzoeken.

VAN HERTUM zegt: *)

1o. » Dat de longziekte in ons vaderland, overal van bepaald aan » te wijzen punten of boerderijen zoude zijn uitgegaan, dat zij » zich in al de provinciën eerst op eene enkele boerderij, bij » één of zeer weinige runderen zoude geopenbaard hebben, en » zich van daar verder, zeer langzaam en heimelijk verspreid » heeft. »

Behalve nu, dat wij meenen reeds aangetoond te hebben, dat deze stelling verre van als bewezen kan worden beschouwd, maar wel aan gegronde twijfelingen onderhevig is, zoo kan ook dit beloop, geheel en al aangenomen wordende, even zoo goed aan eene Enzoötische-secundair-besmettelijke ziekte toegeschreven worden.

2o. » Dat men tot nu toe nog niet heeft kunnen opsporen » noch aanwijzen, waaruit het oorspronkelijk bestaan der long- » ziekte kan worden verklaard. »

*) J. VAN HERTUM, verhandeling over de longziekte etc. 2e druk pag. 65 en verv.

Het weinig afdoende dezer stelling meenen wij boven reeds genoegzaam aangewezen te hebben, en zullen hierop later nog verder terugkomen.

3o. »Dat werkelijk op verre de meeste plaatsen primitieve besmetting zoude kunnen aangewezen zijn, en dat in elk geval zonder deze, het ontstaan der longziekte in ons vaderland niet verklaarbaar zoude zijn.»

Hoe magtig veel er nog aan een afdoend bewijs voor het eerste gedeelte van dit gezegde ontbreekt, hebben wij boven reeds aangetoond, evenzo als het weinig beduidende om tot het laatste, uit gebrek van menschelijk onvermogen, van in het wezen der aanleiding gevende oorzaken door te *kunnen* dringen, te moeten besluiten.

Wij zien dus, dat wij uit het meer aangehaalde werkje van den eersten en grootsten voorstander eener steeds voortdurende primitieve besmetting der longziekte in ons land, bij lange na die zekerheid niet kunnen putten, welke wij in eene zoo belangrijke zaak volstrekt dienden te hebben.

Eenen tweeden voorstander eener steeds voorkomende primitieve besmettelijkheid der longziekte in ons vaderland, vinden wij in onzen, zich vooral in de behandeling van longzieke runderen, zeer verdienstelijk gemaakt hebbende Collega, den heer G. J. HENGVELD. Volgens het gevoelen van dezen kundigen vee-arts, zoude VAN HERTUM, die overdragt der longziekte in ons land, zoo veel mogelijk bewezen hebben; *) dat wij hieromtrent echter met hen in denkwijze verschillen, hebben wij zoo even aangetoond.

Dat HENGVELD, uit zijne zoo ruime praktijk, tallooze voorbeelden van besmetting der longziekte zoude kunnen aanvoeren, gelooven wij gaarne, even als dat de urine-, de slijm en andere secretiën der longzieke runderen, het contagium in zich kunnen bevatten; enkele malen zijn ook wij in de gelegenheid geweest, den walgelijken reuk, welken sommige aan de longziekte souffrerende runderen van zich afgeven, waar te nemen: zulks was echter alléén bij die patienten het geval, waarin de ziekte een rotachtig chronisch beloop had aangenomen, en welke reeds in het laatste tijdperk der ziekte verkeerden, of wel bij hen, bij welke wij, drastische purgeermiddelen aangewend hebbende, deze

*) Zie hierover: Het wezen, de oorzaken en de behandeling der longziekte van het rundvee etc. door G. J. HENGVELD; Rijks Vee-arts der 1e klasse te Oegstgeest, Leiden bij C. C. VAN DER HOEK 1847 en wel meer bepaaldelijk bladz. 72—88

stank zich alsdan door de vermeerderde mest-ontlasting openbaarde, dat dezelve echter zóó eigenaardig is, dat men altijd zoude kunnen bepalen, of hier of daar een longziek rund gestaan heeft, meenen wij uit onze eigene ondervinding zeer te mogen betwijfelen. — Aangenomen echter, dat het contagium der longziekte zich in al deze drie, hier opgegevene secretiën kan bevinden, waarbij wij voor ons ook nog de, uit de ziekelijk aangedane long, uitgeademd wordende lucht zouden voegen, zoo bewijst zulks, onzes inziens, nog niets anders, dan dat de longziekte contagieus is, of wel, dat dezelve zich door dit vermogen het meest verspreidt, maar ook tevens, dat deze ziekte om zoodanige magt te kunnen verkrijgen, vooraf uit algemeene, of aan sommige weiden of stallen, of bijzondere plaatsen, alléén eigene oorzaken *moet* ontwikkeld zijn.

HENGVELD voert verder als bewijs eener mogelijke permanente besmetting, »de aanwezigheid van ammonia-zouten in deze secretiën aan, en wel omdat het contagium, hierdoor eene meerderere vlugtigheid bezittende, zich hieruit alle voordoende ziektegevallen zouden verklaren, ja men hierdoor er niet meer »over behoefde te twisten.”

Onze ondervinding echter, even als die van het meerendeel onzer collega's, alsook die der meeste buitenlandsche Veeartsenijkundigen, hebben ons door daadzaken geleerd, dat het contagium der longziekte van eene vaste (fixe) en slechts in eene zeer geringe mate van eene vluchtige (volatile) hoedanigheid is. Wij twijfelen dan ook niet, of HENGVELD zal met ons, bij een verder nadenken over deze stelling, derzelve weinig bewijsbaarheid wel willen erkennen; immers was het contagium der longziekte van eenen zoo vluchtigen aard, dat zich hierdoor alle ziektegevallen, zelfs op groote afstanden van elkander, alleen door besmettend inademen, lieten verklaren, dan toch zoude de ziekte niet alleen door ons geheele land reeds voor lang moeten verspreid geweest zijn, maar onze veestapel nog oneindig veel erger dan tot nu toe, door dezelve zijn geteisterd geworden.

De bewijzen echter, dat het contagium der longziekte dikwijls zelfs niet eens zoo verre draagt, dat zij het vermogen heeft, de slechts door eene sloot van elkander afgescheidene runderen aan te steken, zijn te talrijk en doen zich te dagelijks voor, dan om hier over in verdere détails te behoeven te treden.

Na nog eenige eigenschappen der smetstof en de redenen, welke de trage loop der longziekte, zoo in als buiten het ligchaam gelegen, veroorzaken, opgegeven te hebben, zegt de

geachte schrijver van dit werkje, dat het aanhoudend ontstaan »der longziekte in ons land aan eene voortdurende besmetting »moet worden toegeschreven, daar toch elk nieuw ziektegeval »wederom nieuwe tijdruimte tot verspreiding geeft, het onder- »houden der ziekte in niets anders, dan in een nieuw doen »ontstaan van versche smetstof bestaat,» en omhelst hij dus hierin wederom geheel het gevoelen van wijlen VAN HERTUM.

Is nu echter deze hypothese met eenige gronden, zoo uit de ondervinding, welke wij omtrent den loop etc. van andere besmettelijke ziekten hebben, als uit die eener gezonde theoretische beschouwing over eene smetstof vol te houden? Kan men wel aan eene nu reeds ruim 48 jaren, alhier, zonder ophouden heerschende smetstof geloof hechten, aan eene smetstof, die nimmer eenige verversching behoeven zoude (om ons zoo eens uit te drukken), ten einde weer op nieuw hare schadelijke krachten te gaan herstellen? Kan men in ééne enkele andere ziekte eene zoodanige permanente smetstof aanwijzen, die, na 48 jaren de grootste verwoestingen te hebben aangerigt, nog even zulke sterke noodlottige krachten blijft bezitten, als toen zij vóór 48 jaren begon? Is het niet aan elke besmettelijke ziekte eigen, dat zij, na eenigen tijd bestaan te hebben, langzamerhand uitslijt, en al zachter en zachter wordende, hoe langer zij heerscht, des te minder slagtoffers maakt? Geene dezer ieder andere besmettelijke ziekte kenmerkende eigenschappen, zien wij echter, tot nu toe, bij de longziekte van het vee. In plaats toch, van na eenen zoo langen duur uit te slijten, neemt zij integendeel nog steeds dagelijks toe, terwijl hare hevigheid en doodelijkheid, hoe zeer zulks ook door den geachten HENGVELD aangevoerd wordt, alhier ten minste, nog niets verminderd zijn, maar wel zoo gebleven, als zij zich reeds voor 42 jaren, aan onze behandeling voordeed; n.l op de eene stal meerdere slagtoffers dan wel op eene andere eischende.

Zoude dus de meening, dat de longziekte, zich ook in ons land, door eene zamenloop van sommige, hoezeer dan ook tot dusver aan ons nog onbekende, oorzaken ontstaan kan, waarbij zich later eene smetstof ontwikkelt, het vermogen bezittende, dezelfde ziekte aan dieren van dezelfde soort mede te deelen, niet veel meer schijn van waarheid, zoo al geene zekerheid bezitten, en deze ziekte dus ook hier te lande als eene inheemsche en gevolgelyk besmettelijke ziekte, moeten beschouwd worden?

Aangenomen al eens, dat dezelve door besmetting uit Duitschland in ons land is ingebracht geworden, dan nog laat zich eene

zoo voortdurend krachtig werkende smetstof schier niet denken. Waarom toch zoude de longziekte juist eene uitzondering op alle andere besmettelijke ziekten maken?

Dat wij de oorzaken niet kunnen aanwijzen, waaruit zij zich van zelve ontwikkelen zoude, kan evenmin als bewijs gelden, als dat er geene pokken, roodvonk, cholera, typhus en andere besmettelijke ziekten zouden kunnen ontstaan, omdat wij ook de oorzaken, die deze somwijlen hier en daar sporadisch doen voorkomen, niet kunnen aantonen; en dat zulks toch evenwel geschiedt, leert ons de ondervinding schier alle jaren.

Ten laatste, even zeker als al wat bestaat en leven heeft, aan een gedurig toe en afnemen onderhevig is, en volgens de eeuwige onveranderlijke wetten der natuur, aan afslijting moet onderhevig zijn, zoo meenen wij het ook daarvoor te mogen houden, dat zulks met elk contagium het geval moet zijn. Dit zien wij dan ook bij alle bekende besmettelijke, met koortsen gepaard gaande ziekten; alle slijten na eenigen duur uit, om, na, door welke oorzaken dan ook, bij een of ander individu op nieuw ontwikkeld geworden te zijn, weder als met vernieuwde kracht werkzaam te *kunnen* zijn.

Het duidelijkste voorbeeld eener zoodanige afslijting zien wij onder anderen met het contagium der pokken. Wordt het besmettend vermogen der pokstof niet bij eene voortgezette inoculatie van het eene voorwerp op het andere, telkens bij elke generatie al zwakker en zwakker, ja zien wij zelfs, volgens de proeven van den Hoogleeraar PESSINA, het contagium der kwaadaardige schaapspokken, door eene voortgezette inënting, niet zoodanig verzachten, dat hetzelfde eene goedaardige natuur aanneemt?

Wil men dus het gevoelen, dat de longziekte van buiten bij ons door besmetting is ingebracht, en zich bij voortduring en alléén als zoodanig bij ons, ook heden nog staande houdt, blijven volhouden, dan diende men toch, om billijk te zijn, de middelen wel aan te toonen, waardoor wij altijd zoo ruimschoots van nieuwen aanvoer dier smetstoffen voorzien worden. Éene plaats moet er toch zijn, waar zich deze ziekte ontwikkelen *kan*: allen komen daarin overeen, dat zulks in Duitschland plaats heeft, en dezelve aldaar reeds sedert jaren als enzoötische ziekte zoude geheerscht hebben: waar zijn nu echter de bewijzen, dat wij uit dit als recevoir der smetstof dan beschouwd wordende land, telkens nieuwe besmette voorwerpen krijgen? Heeft ook nog wel ooit eene van buiten ingesleepte ziekte, zoo lang en met eene zich zoo gelijk blijvende hevigheid in ons land geheerscht, als de long-

ziekte tot nu toe reeds deed en nog steeds voortgaat? Zie slechts even de geschiedenis der meest verwoestende veeziekte, n. l. de runderpest na, eene ziekte, welke met grond als eene uitheemsche, ingesleepte, besmettelijke ziekte voor ons land, beschouwd wordt; daaruit ontwaren wij dat deze, gedurende al de 3 tijdperken welke zij in ons land heerschte, slechts éénmaal ongeveer 48 jaren bleef aanhouden, hoewel zij vóór het einde van dit laatste harer tijdperken, even als alle andere oorspronkelijk besmettelijke ziekten, schier als reeds uitgesleten konde beschouwd worden, en weinige der door haar aangetast wordende dieren, aan dezelve meer overleden, terwijl hare twee eerste tijdperken, dat zij in ons land voorkwam, elk slechts even 5 jaren aanhielden.

Is ook in deze geschiedenis der runderpest nu wederom geen bewijs gelegen, dat geene der besmettelijke ziekten op den duur *kan* blijven bestaan, zonder dat haar contagium op nieuw, door eene eigene ontwikkeling als het ware, voortgebragt worde, en dat dus de theorie eener permanente smetstof niet wel houdbaar is.

Mogen wij ons, na al het aangevoerde, nu vleijen, bewezen te hebben, dat het bij eene onpartijdige beschouwing van al het geschrevene over deze ziekte, meer overeenkomstig eene gezonde theorie, afgeleid uit de kenmerkende eigenschappen aan iedere primitief besmettelijke ziekte bepaald eigen, zijn zoude, de longziekte, ook in ons land, voor eene Enzootische-secundair-besmettelijke ziekte te moeten houden, dan blijft ons thans nog overig, de mogelijkheid van een zoodanig sporadisch voorkomen der ware longziekte door daadzaken aan te toonen, om daarna nogmaals op de aanleiding van dit geschrijf, nl. het tegenwoordig dooden der verdachte runderen in Friesland, terug te komen.

4°. In Januarij 1850 openbaarde zich de longziekte bij eene, midden op de stal staande koe, der erven P. VAN K. . . . te Eemnes. Deze erven, twee gezusters zijnde, hadden, een jaar te voren, al het hier aanwezige vee, met stalgereedschappen, boerderij, in één woord, alles wat reeds sedert jaren aan deze boerderij, de zoogenaamde suikerkist, verbonden was geweest, uit de nalatenschap van hunnen vader, bij voorafgegene beschikking overgenomen. Nog nimmer te voren had zich op deze boerderij één enkel geval van de ware longziekte voorgedaan; al het aldaar aanwezige vee was sedert jaren zelve aangefokt, terwijl men zich den tijd niet herinneren konde, dat er een vreemd stuk vee zoude aangekocht zijn. Wijlen hun vader, een stokoud man zijnde, had nu reeds sedert jaren, zoo maar met zijne eigene beestjes

: (zoo als hij zich altijd uitdrukte) heengeboerd, uit angst van door aankoop somwijlen een besmet rund onder zijn vee te zullen krijgen. Zelfs kwam de man in de laatste twee jaren hoogst zelden, evenmin als zijne hier bedoelde, bij hem inwonende dochters, verder dan zijne eigene hofstede. Dat de eigenaars dus hier het vehikel *konden* geweest zijn, vervalt, zoowel hierdoor als door hunne latere getuigenis, dat zij nl. nog nimmer een longziek rund gezien hadden.

De hier aanwezige dienstboden, konden, zooverre slechts na te sporen was, hier evenmin het contagium overgebracht hebben; allen uit Eemnes zijnde. en géén derzelven buiten het dorp maar wel in hetzelfde verkeerling hebbende, zoo werd het op te werpen vermoeden, dat somwijlen een derzelve *alhier* als vehikel konde gediend hebben, daardoor geweerd, als ook nog doordien er, op dat oogenblik, sedert maanden reeds geene longziekte in deze gemeente geheerscht had, en het, bij de door mij in het werk gestelde nasporingen bleek, dat geen der 3 alhier, tijdens het eerste voorkomen der longziekte op deze boerderij, aanwezige dienstboden, ooit te voren bij andere veehouders, waar de longziekte onder het vee geheerscht had, gediend hadden.

De alhier ter dekking gebezigde stier, was de gewone, voor dat punt der gemeente gebruikt wordende, en nimmer aan de longziekte gelaboreerd hebbende, van den stierhouder P. S. . . .

Besmetting konde dus hier niet gevonden worden, noch in de runderen zelfen, noch in de boerderij of in derzelver stallen, noch in de aldaar gebruikt wordende gereedschappen, even zoo min als in de, sedert lang reeds met dit zelfde vee verkeerende, eigenaars en dienstboden.

Daarenboven was de longziekte op dat oogenblik in het gansche dorp niet aanwezig, terwijl zich ook op de twee, de hier bedoelde hofstede omgevende, boerderijën nimmer te voren en ook nu nog niet, gevallen van longziekten hadden voorgedaan.

2^e. Den 4^e September 1850 verzocht mij de veehouder L. H. . . . te Eemnes, bij een zijner runderen, welke volgens zijn zeggen, reeds een paar dagen ziek scheen te zijn, te willen komen. Hieraan voldoende, kwam mij dit rund onmiddellijk hoogst verdacht voor, en werd hetzelfde daarom uit de weide genomen en in eenen paardenstal, geheel afgezonderd, gebracht.

Bij de allernaauwkeurigste nasporingen, was ook hier volstrekt niets te verdenken, waardoor deze koe, bij mogelijkheid slechts konde besmet zijn. — Op het punt van het dorp, waar deze koe in de weide liep, was geen enkel longziek rund in den gan-

schen omtrek aanwezig; de hier bedoelde koe was eene door den eigenaar zelve aangefokte, — in één woord, even als in het geval sub n°. 4, konden *hier* de naauwgezette onderzoekingen ons eenig enkel spoor van besmetting aanwijzen.

De eigenaar, steeds hopen de dat het dier slechts van voren verstopt zoude zijn, zoo werden, op zijn uitdrukkelijk verlangen, de hiervoor alsdan geïndiceerde geneesmiddelen aan deze patient door mij voorgeschreven. — De pathognomische, alléén aan de longziekte eigene verschijnselen, werden echter van dag tot dag al duidelijker en heviger, zoodat dit rund op den 10^{den} September daaraanvolgende overleed.

De door mij zelve gedane sectie bewees ten klaarste, dat dit rund aan de longziekte gestorven was; en wat nu, mijns inziens niet minder pleit, om dit geval voor een sporadisch voorgekomen te verklaren, is, dat tot nu toe, nog bij geen enkel rund meer van dezen eigenaar, noch van de andere, rondom de weide waaruit deze koe gekomen was, met hun vee grazende veehouders, deze ziekte later voorgekomen is. — Bij deze koe nu, heeft zich, hoezeer zelve uit eenen koppel van 30 stuks zijnde, en met zoo vele andere aldaar geweid hebbende koeijen in aanraking *kunnende* geweest zijn, toch slechts alléén de ware longziekte geopenbaard, zonder ééne enkele aan te wijzen besmetting van andere met hetzelfde zoo lang en zoo dikwijls in contact geweest zijnde runderen, nagelaten te hebben.

3e. In Augustus l. l. werd eene koe in de weide ziek, toen behoorende aan den Hoog-Wel-Geb. heere F. E. alhier.

Op deze boerderij, alwaar, evenmin als in deze *gemeente*, de longziekte zich nog nooit vertoond had, en welker runder-kudde uit een 60tal van de schoonste en welgevoedsten bestaat, is het opzigt aan eenen boer opgedragen, welke met zijne eigene bij hem inwonende kinderen, de aldaar aanwezige dieren verzorgt en behandelt. — Géén dezer laatsten, evenmin als de boer waren vroeger ooit op stallen of in weiden van longzieke runderen geweest, niet een derzelve hadden tot nu toe hieraan souffreerende dieren gezien; dat dus alhier eene besmetting, door de met het vee omgaande personen zoude aangebragt zijn, was niet te vermoeden, of liever kwam mij zoowel met de liefde en zorg waarmede dit geheele huisgezin, de aan hunne behandeling opgedragene dieren altijd verzorgde, als met de angst en vrees, welke hen allen, door het door mij dikwijls aanhalen van voorbeelden hiervan, bezielde, onvereenigbaar voor.

De in dit geval bedoelde koe nu was reeds 6 jaren onafge-

broken aan deze boerderij geweest, was toen van eene gezonde stal als vaars gekocht, en dus nu een rund van acht jaren oud. Twee jaren geleden was dit dier door mij voor peripneumonie, door gevatte koude ontstaan, behandeld geworden, en hoezeer deze patient na dien tijd altijd goed gegeten, veel melk gegeven en even welgedaan als de andere dieren dezer boerderij er uitgezien had, zoo zeide de boer, dat zij toch sedert dien tijd *altijd* hoestende gebleven was.

Daar de patient mij echter thans, bij auscultatie, zeer verdachte kenteekenen opleverde, zoo deed ik haar uit de weide naar eene op de boerderij afgezonderd staande schuur brengen, en haar aldaar weder als voor gewone pneumonie behandelen, bij welke gelegenheid de boer dan ook, toen deze koe sterke inwrijvingen van Ungt C. Tart Emet. et pulv. cantharid op de borstwanden gedaan werden, zeide: «och ik zie het al, het zal wel weder »dezelfde ziekte als vóór 2 jaren zijn, toen toch moest er bij de »koe ook zoodanige bulten trekken etc., dat in de schuur zetten »zal dan ook zoo als wij hopen, nog al afloopen.»

Intusschen bleek het na verloop van een paar dagen, dat mijne vrees, dat het thans meer dan gewone longaandoening was, bewaarheid zoude worden. Dit mijn vermoeden gaf ik dan ook, op bepaalde afvraag daaromtrent, aan den eigenaar dezer boerderij te kennen, en verzocht ZHWG., ter erlanging van volkomene zekerheid, dit dier te mogen afmaken. Zulks mij door ZHWG. onmiddellijk toegestaan zijnde, werd den volgenden morgen de lijkopening door mij zelven verrigt, en gaf ons de onmiskenbaarste bewijzen aan de hand, dat wij hier weder met de ware longziekte te doen hadden.

De koppel nu, waaronder dit rund dien zomer geweid had, en welke uit 25 kalfdragende koeijen bestond, werd op mijn aanraden geheel van de overige runderen dezer boerderij afgezonderd gehouden, en aan eene naauwkeurige surveillance onderworpen. Zes weken na dit eerste ziektegeval deden zich weder twee koeijen onder dezen koppel voor, laborerende aan de ware longziekte. Van dien dag af, vertoonden zich dagelijks nieuwe ziektegevallen van dezen aard, onder de hier bedoelde afgezonderde rundveekoppel. In den loop van 4 maanden werden 15 aangetaste koeijen, altijd uit denzelfden koppel, naar de schuur gebragt, om aldaar meer geregeld behandeld te kunnen worden; bij de overige koeijen van deze koppel vertoonden zich of zeer weinige en onbepaalde, of in het geheel geene ziekten-verschijnselen.

Waaraan nu moet het ontstaan dezer ziekte op deze boerderij

worden toegeschreven! Van eene vooraf gegane besmetting was hier, zoo als wij reeds gezegd hebben, geen enkel spoor noch vermoeden aan te wijzen.

Opmerkelijk is het in dit geval ook nog, dat, hoezeer al de op deze boerderij aanwezige runderen, den vorigen winter bij en met elkander op stal hadden gestaan, de longziekte zich zoo bij uitsluiting onder eene der afzonderlijk loopende koppels dezer algemeene rundvee-kudde derzelfde boerderij vertoonde, terwijl deze koppel toch ook met geene mogelijkheid door andere koeijen konde besmet zijn, doordien dezelve en alleen op weiden aan deze boerderij behoorende en daaraan gelegen geloopt hadden, alwaar geene andere runderen komen konden, en ook vooral, omdat de longziekte in deze gemeente toen niet was, en er ook nog nimmer te voren geweest was.

De op deze boerderij gebezigde stier, was een aldaar zelf opgefokt en, tot op heden toe, nimmer aan de longziekte gesouffreerd hebbend 2jarig rund.

Zoude nu, door eenen samenloop van schadelijke invloeden, er zich in die weide geene gelegenheid gevende oorzaken kunnen ontwikkeld hebben, welke in staat waren, de longziekte bij die runderen voort te brengen, en zulks wel het eerst en het spoedigst zichtbaar bij eene daarvoor reeds sterke voorbeschiktheid hebbende koe? — Werd niet juist een zoodanig exemplaar gevonden, in het eerste alhier ziek geworden rund, hetwelk, volgens de verklaring van den met het vee aldaar steeds omgaanden boer, al sedert 2 jaren gehoest had? — Of zal men hier, om de theorie eener permanente smetstof vol te kunnen houden, welligt zeggen, dat de door mij voor 2 jaren als door peripneumonie aangedaan, behandelde koe, toen reeds de ware longziekte gehad heeft, en, slechts schijnbaar hersteld zijnde, de kiem der ziekte al dien tijd bij zich gehouden heeft, — zijne latere ziekte dus eene recidive der eerste was? Maar heeft dan deze kiem der ziekte zoo lang kunnen sluimeren, zonder eenig zichtbaar nadeel voor de patient zelve noch voor al dat vee, waarmede zij gedurende 2 jaren in contact is geweest?

Dat het stadium incubationis der longziekte onbepaald, geheimzinnig en van eenen zeer langen duur zijn *kan*, en dat juist in de onmogelijkheid, om met zekerheid te kunnen verklaren, wanneer het dier zich reeds in dit tijdperk bevindt, dan wel of zij nog geheel vrij is, de eenige hoofdrede gelegen is, waarom wij in de genezing dezer ziekte, tot nu toe, nog zoo weinig gevorderd zijn, is algemeen bekend; doch dat een contagium zoo lang in

een levend ligchaam zoude sluimeren, zonder ééne enkele besmetting te weeg te brengen, komt ons, minstens genomen, hoogst onwaarschijnlijk voor.

4e. In Augustus l.l. werd een van de kalveren der Gebr. V. vee- en stalhouders te Baarn, ziek. Dit kalf van eene hunner op dat oogenblik in de weide loopende koe, was nog nimmer buiten geweest, en had nog niets dan melk tot voedsel genoten. Het kalf stierf, en had de waarachtige longziekte gehad. Een naast dit kalf gestaan hebbend één-jarig rund, werd in September daaraan volgende ziek, stierf na verloop van 14 dagen, en vertoonde bij de ook hier weder door mij zelven gedane lijkeopening, alle alléén aan de ware longziekte eigene verschijnselen. Zoowel het kalf als het pink waren van koeijen gevallen, aan deze veehouders zelve toebehoorende, en welke, tot nu toe, nog geen enkel spoor van ongesteldheid vertoonden, terwijl zich hier nu geene verdere gevallen van longziekte voordeden, en op deze boerderij de longziekte ook nog nimmer te voren aanwezig geweest is.

5e. Bij den veehouder I. S. te Baarn, vertoonde zich in September l.l. de ware longziekte onder zijne halfjarige kalveren. Ook deze waren nog nimmer buiten geweest, werden steeds door eene zijner dochters behandeld en verzorgd, en waren alle, even als in het vorige geval, van zijne eigene door hem zelven aangefokte tot op heden nog gezond zijnde, koeijen gevallen. Van de 7 aangetaste, stierven er 6; bij allen deden de verschijnselen zoowel bij het leven als na den dood waargenomen, ons en duidelijkste zien, dat wij hier met geene andere dan de ware longziekte te doen hadden.

Ook op deze boerderij was de longziekte nog nimmer te voren geweest; de alhier en in het vorige geval gebruikte stier was tot nu toe nimmer longziek geweest, en was er evenmin als in al de vorige gevallen iets op te sporen, wat slechts in de verte aanleiding tot eene vermoedelijke besmetting konde geven.

Zoo ergens, dan is voorzeker op deze twee laatste boerderijen het ontstaan der ware longziekte met de theorie eener permanente smetstof moeilijk over een te brengen. Al de moederdieren der hier aan de longziekte gestorven kalveren, zijn tot op heden (13 Maart 1851) nog zoo gezond mogelijk, weder dragtig en hebben, geen van allen, immer één enkel teeken der longziekte vertoond, terwijl tot het aanbrengen van smetstof bij deze kalveren, noch de stallen of de aldaar gebezigd wordende werktuigen, noch de met deze kalveren omgegaan hebbende personen,

noch de ouders dezer kalveren, bij mogelijkheid verdacht gehouden *kunnen* worden, door welk laatste de theorie, dat de longziekte eene erfelijke ziekte zijn zoude, weinig bevestiging erlangt.

6e. In December, l.l. vertoonde zich de longziekte, op de boerderij van den veehouder H., K... te Soest.

Deze veehouder bezit in eigendom eene boerderij, het Klooster genaamd, met genoegzame weilanden omgeven, ter onderhouding zijner vrij talrijke rundvee-kudden. Al deze weilanden liggen rondom en in de nabijheid dezer boerderij, en grenzen aan geene andere landen, dan aan de hiertoe mede behoorende bouwlanden; het hierop loopende rundvee, kan dus nimmer met vreemd vee in aanraking komen.

Dat K..., volgens zijne aan mij gedane verzekering, nimmer vreemd vee aankoopt, kwam overeen met de getuigenis van al zijne bureu, terwijl hij hiervoor ook in zijn eigen belang zeer voldoende redenen vindt, doordien op zijne landerijen het rundvee steeds zeer met het bloedwee, bloedpissen (*mictus cruentus*) te worstelen heeft, waarvoor, zoo als bekend is, jonge dieren, gevallen van koeijen welke op die weiden gewend zijn te grazen, zoowel als deze laatste zelve, veel minder vatbaar zijn, of, er al door aangetast wordende, voor hen in de minste gevallen, doodelijk wordt, terwijl zulks bij vreemd, op deze weiden gedaan wordend vee, juist omgekeerd is.

Door vreemd vee konde dus hier de besmetting niet aangebragt zijn, even zoo min gaf de boerderij, alwaar de longziekte nog nooit te voren voorgekomen was, hiervoor eenige met grond te verdenken reden, terwijl de ziekte daarenboven in deze gansche gemeente, nu ook sedert 9 jaren niet geweest was, en toen nog slechts op 3 boerderijen, ruim een kwartier-uurs van de hier bedoelde afgelegen, geheerscht had, waardoor ten laatste de met het vee dezer boerderij omgaande, altijd in het dorp verkeerende personen, evenmin beschuldigd *konden* worden. De alhier gebezigde stier was een eigen gefokte, en nog geene longziekte vertoond hebbende.

Zeer opmerkelijk was ook, dat de longziekte zich alhier op ééne en denzelfden dag, bij twee dieren te gelijk vertoonde, waarvan een, een halfjarige stier, door den eigenaar reeds bestemd om aan te houden, en de andere, eene kalfdragende koe was: de stier stond, met het andere jonge vee, in eene schuur, de koe daarentegen, midden onder het melkvee, op de stal dezer boerderij. De moeder van den hier bedoelden stier was, tijdens haar kind door de longziekte werd aangedaan, nog ge-

zond en weder dragtig, en, even zoo min als de stier, ooit van deze boerderij af geweest.

De ware longziekte ontstond dus ook hier weder, bij zelf aangefokte, met geen vreemd vee in aanraking geweest zijnde runderen; op eene boerderij, waar geen enkel spoor van aangebragte besmetting te verdenken viel, en zulks nog wel bij twee geheel van elkander afstaaude, nimmer in contact geweest zijnde dieren, op éénen en denzelfden dag.

7e. Bij den veehouder P. van den H..., te Hoogland, was zulks even zoo het geval. Aldaar vertoonde zich, in December l.l. de longziekte bij eene tot vet making bestemde, midden op den stal staande koe. Ook op deze boerderij, was de ziekte nimmer te voren geweest, even zoo min als op dit punt dezer gemeente, terwijl dezelve thans reeds in geene 6 jaren in de geheele gemeente aanwezig was geweest. Geen der tot deze boerderij behoorende runderen, was er minder dan 8 jaren geweest, in geene volle 8 jaren had deze veehouder een enkel stuk vee aangekocht; het eerste door de ziekte aangetaste dier, was eene van kalf aldaar aangefokte 9 jarige koe, even zoo als de op deze boerderij nog aanwezige en steeds gezond geweest zijnde 2 jarige stier. Geen der huisgenooten dezer boerderij, waren ooit met longzieke runderen in aanraking geweest: allen verklaarden mij volmondig, dezelve nimmer gezien te hebben. Het alhier aanwezige vee, had altijd op de landerijen, welke deze boerderij omgeven, geweid, kon nimmer met besmet vee in aanraking geweest zijn, daar ook tot nu toe, geen der bureu van dezen veehouder, nog ooit de longziekte onder hnn vee gehad hadden, in één woord, hoe vele nasporingen wij ook hier in het werk stelden, hoe herhaaldelijk wij de bewoners zoo dezer boerderij, als die der daarbij wonende bureu ondervroegen, alle berigten kwamen steeds overeen, — zoodat ook hier weder geen enkel bewijs eener primitieve besmetting was aan te wijzen noch te verdenken.

Gemakkelijk zoude het ons vallen, de hier aangehaalde voorbeelden, met nog een groot aantal zoodanige, ons, in onze vroegere praktijk voorgekomen, te vermeerderen; wij hebben echter gemeend, dezelve liever uit de allerlaatste, ons als niet door eene primitieve besmetting voorgekomen gevallen te moeten nemen, opdat, mogten dezelve der aandacht genoegzaam waardig gekeurd worden, en tot een nader onderzoek, naar de al of niet gegrondheid onzer bewering, aanleiding geven, zulks daar door zeer vergemakkelijkt zoude worden; immers bij reeds eenigen

tijd geleden ziektegevallen, herinneren de daarin betrokkene veehouders en andere met het vee omgegaan hebbende personen, zich de zaken, zoo als zij wezenlijk geschied zijn, stellig minder goed, en zoude zulks dus welligt op nieuw tot twijffelingen aanleiding *kunnen* geven; van al de hierboven aangehaalde gevallen is er echter nog géén enkele ouder dan 4 jaar, terwijl de meeste slechts enkele maanden geleden voorgekomen zijn; en op 3 der hierin bedoelde boerderijen de longziekte nog steeds voortduurt; niets dus zoude gemakkelijker zijn, dan alsnog eens de strikste nasporingen te doen, of in geen dezer gevallen, éénig spoor van primitieve besmetting aan te toonen is, — iets wat *ons* tot nu toe zoo geheel en al mislukte.

Intusschen was het niet alleen in onze praktijk, dat zich zoodanige, door geene primitieve besmetting te verklaren gevallen van ware longziekte voordeden; immers ter vermijding eener te groote uitvoerigheid, behoef ik, ter bevestiging hiervan, slechts te verwijzen naar de waarnemingen onzer collega's de heeren B. J. C. RIJNDERS *), D. P. MANVIS †), G. H. BOKKELKAMP §), K. MOS **), J. JENNES ††) en anderen, welke alle door zeer beredeneerde, uit de praktijk genomene, en met groote kennis van zaken, geschrevene voorbeelden, onzes inziens, zeer juist aange-toond hebben, dat de longziekte zich ook in ons land, hier en daar van zelf ontwikkelen kan, en niet in alle zich voordoende gevallen als door besmetting ontstaan, kan beschouwd worden.

Bij uitstek schaarsch zijn tot nu toe de berigten, ons aangaande het ontstaan en de verspreiding der longziekte in de provincie Friesland geworden. Onder de hierover bekend gemaakte en met veel oordeel gestelde mededeelingen, vinden wij alléén die der heeren vecartsen W. MOSSEL en E. PLANTENGA §§).

Uit deze, voor de ware kennis der longziekte zeer belangrijke rapporten, blijkt ons, dat aan deze even genoemde heeren, de behandeling der zich voor het aller eerst in deze provincie voorgedaan hebbende gevallen van longziekte, zijnde op den 2^e Februarij 1842, van hooger hand opgedragen werd, en wel op den stal van den veehouder SIMON JAN KNOL te Nijega, bestaande uit een getal van 63 runderen, al welke dieren de volgende dagen

*) Zie *V. A. K. Magazijn*, IV deel, pag. 141, 142, 143 en 144.

†) " " " " " IV " " 150—154.

§) " " " " " IV " " 172—174.

**) " " " " " IV " " 175—179.

††) " " " " " IV " " 184—188.

§§) " " " " " IV " " 244—277.

door deze twee veeartsen gedood en geschouwd zijn geworden: Uit de alhier gedane lijkopeningen bleek, dat van de 64 opzettelijk gedooide runderen, er slechts 5 waren, aan welker longen niets ziekelijks te bespeuren was.

Zoo min in dit geval, als in het hierop in dezelfde provincie in Maart 1842 gevolgde bij den landbouwer H. C. DE BOER te Warns, alwaar 40 stuks runderen gedood en geschouwd werden, bij welke sectiën het bleek, dat van deze 40, de longen van nog slechts 2 koeijen en 3 kalveren gezond waren, kan men tot nu toe, eenig enkel spoor van aangebragte besmetting aanwijzen. Alleen in het eerste geval, waar noch vreemd vee, noch de met het vee omgegaan hebbende personen, noch iets hoegenaamd ook op te sporen was, wat bij mogelijkheid de ziekte aldaar zoude *kunnen* aangebragt hebben, werd de op de landerijen dezer boerderij gebruikte mest, als uit besmette streken afkomstig, verdacht gehouden; in het tweede hier aangehaalde geval, van het voorkomen der longziekte in deze provincie, te Warns namelijk, viel niets te beschuldigen noch te verdenken.

Zoude ook op deze twee boerderijen het ontstaan der longziekte, niet met den meesten grond aan eene zelfs-ontwikkeling moeten toegeschreven worden? Immers aan te wijzen of te verdenken smetstof was hier niet; de lijkopeningen zoo te Nijega als te Warns gedaan, deden zien, dat schier al de dieren dezer twee door de longziekte aangedane boerderijen, reeds door de ziekte aangetast waren.

Is dit nu het kenmerk van eene uitsluitend door besmetting voorkomende ziekte? Kan men bijna wel aannemen dat er te Nijega van de 67 dieren, 62, en te Warns, alwaar van de 40 gedooide dieren er reeds 35 door de longziekte toonden aangedaan te zijn, en zulks in dit laatste geval zelfs bij een afgezonderd staand kalf en bij 4 even zoo van de andere stallen afgescheiden staande runderen, allen door één contagium, en dat nog wel te gelijker tijd zouden besmet zijn geworden? Moet dan, om dit vol te kunnen houden, het contagium in het laatste geval niet op al deze drie afzonderlijke bergplaatsen voor het vee dezer boerderij, aangebragt zijn? Zoude men niet met veel meer reden mogen aannemen, dat er zich in Friesland in 1842 op deze twee hier bedoelde boerderijen, schadelijke invloeden ontwikkeld hebben, welke in staat waren, de longziekte onder het rundvee dezer beide boerderijen voort te brengen?

Zoo als wij reeds zeiden, schaarsch zijn de berigten welke ons tot nu toe omtrent den loop en het ontstaan van het tegen-

woordig voorkomen der longziekte in Friesland gewerden; zoo goed toch als wij het heerschen derzelve aldaar in 1842, door de even aangehaalde rapporten der heeren MOSSEL en PLANTENGA konden nagaan, even zoo moeilijk valt zulks ons thans, door het geheel ontbreken van alle openlijk bekende officieele, vooral door heeren veeartsen gegeven berigten.

Wat wij er tot nu toe van vernamen, was meest uit de dagbladen, en hierin zagen wij tot heden weinig, waaruit wij niet weder zouden kunnen besluiten, dat de longziekte ook in Friesland, niet altijd alleen door besmetting ontstaan, voorkomt. Onder meer andere zoodanig berigten toch, vindt men in de Haarlemsche courant van 11 Februarij 1851 het volgende berigt aangaande deze ziekte.

»In de laatste dagen zijn in Friesland weder 43 runderen afgemaakt, ter zake van de besmettelijke longziekte. Totaal 1258. De ziekte heeft zich, onder anderen, op den stal van eene boerderij in de nabijheid van Sneek geopenbaard, welke vrij van alle andere boerderijen is afgezonderd, en waarop sedert zeven jaren geen vreemd vee is geweest.» — Uit dit alles blijkt, onzes inziens, ten duideljkste, dat ook in Friesland het voorkomen en voortduren der longziekte niet altijd aan eene permanente smetstof kan worden toegeschreven.

In de provincie Groningen eindelijk, ontstond in April 1839, volgens de mededeeling van den heer vee-arts D. VAN SETTEN, de longziekte ook zonder voorafgegane besmetting, en zoo ergens, dan was vooral in deze provincie, alwaar de ziekte tot nu toe, gelukkig hoogst zeldzaam voorgekomen is, de opsporing eener primitieve besmetting zeer gemakkelijk aan te wijzen geweest, en dat het hiertoe aan geene naauwkeurige nasporingen van den evengenoemden vee-arts ontbroken heeft, blijkt uit ZEds. hieromtrent ingezonden gemotiveerd rapport, opgenomen in het V. A. K. Magazijn, IV deel pag. 47, 48 en 49.

Hebben wij alzoo door daadzaken de mogelijkheid van het sporadisch voorkomen der longziekte, ook in ons land, aangetoond, dan moeten wij, volgens onze hierboven gedane beloften, het dooden der van longziekte verdacht gehouden wordende runderen, zoo als in Friesland ook nu weder geschiedt, nog eens nader beschouwen.

Was het al uitgemaakt zeker, dat de longziekte in ons land nimmer anders, dan als eene primitief besmettelijke ziekte voor *konde* komen, dan nog was eene afmaking op dien voet aldáár niet te verdedigen, omdat, indien dit slechts in eene of twee

provinciën geschiedt, zulks toch als geheel tegen-aangewezen moet beschouwd worden.

Wat toch kan het baten, de ziekte in eene of twee provincien zoo als Friesland en Groningen, op zoodanige wijze, te trachten meester te worden, terwijl men in zoo vele andere provinciën, dezelve ongestoord hare verwoestingen laat aanrigten? In eene zoo geheel geïsoleerd gelegene, en door hare geögraphische ligging aldus gemakkelijk afgesloten te houdene provincie als Zeeland, mag eene zoodanige handelwijze, steeds ten sterkste aan te raden zijn, in het aan zoo vele andere streken grenzende, en met Holland steeds handeldrijvende Friesland en Groningen echter, kan deze afmaking op dien voet, nimmer anders dan als tegen-aangewezen beschouwd worden. Daarenboven, zoowel uit onze boven aangehaalde theoretische beschouwingen, als door de daarop volgende uit de praktijk genomene daadzaken, blijkt, dat dit primitief voorkomen, minstens genomen, aan zeer gegronde twijfelingen mag onderhevig geacht worden, terwijl ook het beloop en de voortgang, welke de ziekte, in deze dagen in Friesland maakt, zooveel als uit de daar omtrent aan ons bekende berigten op te maken is, weinig voor dit uitsluitend primitief besmettelijk voorkomen pleit. Volgens het in het Repertorium; pag 72, 4e jaargang, opgenomen berigt toch, is de longziekte thans reeds in 33 van de 43 gemeenten doorgedrongen, iets wat toch, den korten tijd, welke dezelve in Friesland aanwezig is, in aanmerking genomen, weinig met den aard eener zoo slepend besmettelijke ziekte, als waarvoor de longziekte met regt gehouden wordt, overeen te brengen is. In Friesland toch zal men niet, zoo als men zulks vroeger deed, om haren voortgang in Gelderland te kunnen verklaren, zeggen kunnen, dat de ziekte bij haar ontstaan, aldaar niet gekend werd, en zij daardoor al dieper en dieper doorgedrongen is, of wel, dat men den tijd, om krachtige maatregelen tot hare fnuiking te nemen, verbeuzelde met over dezelve te delibereren, te consulteren en te adreseren, waaraan de longziekte zich natuurlijk weinig storende, al meer en meer om zich heen konde grijpen. De maatregelen in Friesland toch zijn zoo krachtig, worden met zoo veel zorg en naauwgezetheid uitgevoerd, men ziet aldaar, om tot het doel te geraken, even zoo weinig op moeite, als, waar het hier nog meer op aankomt, op het voor deze handelwijze benoodigde geld; dat, waren dezelve evenzoo aangewezen als zij juist uitgeoefend worden, de resultaten veel gunstiger zijn moesten.

Altijd met het oog alleen op de afmaking der nog schijnbaar

gezonde runderen gevestigd, noemden wij dezen maatregel hoogst wreed, iets wat ons door hen, die door een dagelijks verkeer met de veehouders in de gelegenheid zijn te zien, met hoeveel liefde de veeboer, over het algemeen, aan zijne dieren gehecht is, zonder hieromtrent in eene nadere uitlegging behoevende te treden, wel toegegeven zal worden.

Nutteloos kan deze afmaking ook vooral daarom dikwerf gerekend worden te zijn, omdat wij, en met ons zeker vele anderen onzer Collega's, herhaalde malen in de gelegenheid waren te zien, dat de op eene stal of in eene weide aanwezige longziekte, steeds een zeker, dan eens grooter dan weder geringer getal dieren, geheel niet aandeed; ja dat het in enkele gevallen slechts bij een of twee dieren bleef, zoo als, onder meer andere aan te halen, ook nog blijkt uit de hierboven door ons, snb no. 2 en 4, medegedeelde waarnemingen.

In het bij no 2 bedoelde geval, b. v. werd slechts één rund aangetast, en bleven er 36 stuks, alle aan dezen veehouder toebehoorende, geheel en al van de ziekte bevrijd. Had men dus ook hier deze afmaking zoo toegepast, men zoude, zonder éénig het minste nut, 36 dieren gedood hebben; de veehouder was, om zijn middel van bestaan voortzetten, verplicht geweest, andere te gaan kopen, met gevaar van onder deze of reeds besmette of wel meerdere praedispositie voor de longziekte bezittende runderen, dan zijne nu nog in leven zijnde, en steeds vruchten afgeworpen hebbende koeijen, aan te treffen. De nutteloze opoffering, zoo van geld als van vee, in betrekking tot de maatregel van het dooden der verdachte dieren, kan dus alleen uit dit geval, alsmede uit het andere no 4 medegedeelde, waar het ook, onder eene talrijke en schoone runderkudde, bij slechts 2 jonge dieren bleef, en in no 5 waar niets dan kalveren verloren gingen, en ruim 39 koeijen geheel verschoond bleven, genoegzaam opge maakt worden, daargelaten nog, dat het gemis van al het vee, al is het dan ook maar voor eenen korten tijd, aan den veeboer onbegrijpelijke schade en verwarring in zijne boerderij te weeg brengt, en men ten laatsten, door het opvolgen van dezen maatregel, ook nog al die dieren, welke door eene, hoe dan ook gewijzigde constitutie, geene praedispositie voor de longziekte hebben, tot eenen dood doemt, die zelfs deze vreesselijke ziekte niet geeischt zoude hebben.

Voorzeker zullen velen onzer Collega's ons hier de schijnbaar zeer gewigtige tegenwerping maken, dat onze beweringen, zowel omtrent het sporadisch voorkomen der longziekte hier te lande,

als wat het niet aangewezen is der afmaking van verdachte dieren betreft, geheel en al gelogenstraft wordt, en door het in het begin, meestal op slechts enkele plaatsen of boerderijen voorkomen der longziekte, en door het resultaat, met dezen maatregel vroeger in de provinciën Zeeland, Friesland en Groningen verkregen.

Naar onze wijze van zien, kan dit gewone begin der longziekte even min als een tegenbewijs voor de mogelijkheid eener zelfontwikkeling der longziekte strekken, als hetzelfde voor een afdoend bewijs van het uitsluitend primitief voorkomen dezer ziekte hier te lande zoude moeten dienen. Zoo lang toch wij niet in staat zijn, de oorzaken aan te wijzen, welke, in of buiten het dier gelegen zijnde, het vermogen bezitten, de longziekte in andere landen, van zelve te doen ontwikkelen, kunnen wij deszelfs al of niet bestaan hier te lande op geene voldoende gronden verwerpen. Deze niet kennende, is het even goed mogelijk, dat dezelve zich op bijzondere stallen of weiden ontwikkelen kunnen, hunne nadeelige invloeden alleen op een of meer zich aldaar bevindende dieren uitoefenen, alsdat zij, tot hunne ontwikkeling eene meerdere ruimte benoodigd hebbende, een grooter aantal dieren tegelijk *moet* aandoen; terwijl, wat het in die provinciën vroeger verkregen resultaat aangaat, zulks even zoo goed bij een zoodanig spontaan voorkomen der ziekte zoude verkregen zijn; immers, indien men bij het aanwezig zijn der longziekte, op eene stal of in eene weide of zelfs in eene geheele gemeente, niet slechts de aangetaste maar zelfs de verdachte dieren doodt, dan *moet* de ziekte, door welke oorzaken ook voortgebracht, bij gebrek van meerdere voorwerpen om longziek te *kunnen* worden, van zelve wel ophouden.

Daar wij redenen meenen te hebben, om te mogen vooronderstellen, dat onze bewering van het mogelijke eener sporadische voorkoming der longziekte hier te lande, het meest door het aanhalen van dit, met het afmaken verkregen resultaat, tot verdere tegenbedenkingen aanleiding zal geven, zoo zullen wij op dit punt van zelve wel nader terug moeten komen; omtrent de besmettelijkheid der longziekte willen wij echter hier thans nog dit aanmerken, dat, hoezeer ook wij haar besmettend vermogen voor eene uitgemaakte zaak houden, en gaarne gelooven, dat de ziekte in vele gevallen alléén hierdoor aangebragt, of eens op eene boerderij of stal ontstaan zijnde, wederom door dit, zich alsdan bij het zieke dier ontwikkelend contagium, de meeste slagtoffers maakt, wij er echter verre af zijn, deze contagiösiteit op groote afstanden

aan te willen nemen, of wel de meening te deelen, dat de longziekte zóó besmettelijk zou zijn, dat zich hieruit *alle* zich voor-
doende gevallen zouden laten verklaren. Immers ware dit het
geval, dan moest de longziekte, zooals wij reeds zeiden, nog
veel heviger dan thans reeds woeden, en moesten vooral de Vee-
artsen deze besmetting wel schier overal aanbrengen. Daaren-
boven zijn tegen dit contagium volatile te vele voorbeelden harer
dikwijls zoo weinige besmetbaarheid aan te roeren, dan om deze
altijd en alleen uit gebrek aan praedispositie om het contagium
op te nemen, te willen verklaard hebben.

Tot de maatregelen overgaande, welke onzes inziens alléén in
staat zullen zijn, de longziekte in ons land te verminderen, zoo al
niet geheel te stuiten, komen hiervoor het meest in aanmerking:

1o. Eene wederoprigting van een fonds, waaruit den veehou-
der, bij het verplicht worden van zijn longziek vee, ten algemeene
nutte over te moeten geven, eene billijke schadeloosstelling kan
worden verleend, — om kort te gaan, eene herstelling van een
dusgenaamd vee-fonds.

Zoo er iets is, wat in staat mag geacht worden, te zijn,
eenen vasten, duurzamen ja onverbreekbaren band tusschen den
veehouder en den gegradueerden vecarts, en vooral tusschen
den veehouder en den staat, tusschen den veehouder en
zijn eigenbelang daar te stellen, dan zal hiertoe alléén dit
middel *kunnen* gerekend worden. Van geen en enkelen maatregel,
in betrekking tot de longziekte te nemen, hoe juist ook geindi-
ceerd, en hoe goed ook geëffectueerd, mogen wij eenig heil
verwachten, zonder eene wederoprigting van zoodanig fonds, ge-
paard met voor het geheele land gelijklopende, hieraan te ver-
binden wetten en verordeningen.

Men mag anders zoovele wetten, strafbepalingen en geldboe-
ten, op het vervoer, den verkoop, het niet afgezonderd houden,
het begraven etc. etc. van door de longziekte aangetaste runderen
maken, als men slechts wil, men kan hier en daar, bij overtredin-
gen hiervan, deze straffen en boeten op eenige veehouders tot
voorbeeld en waarschuwing van anderen toepassen; men moge,
zoo als tot heden steeds geschiedde, deze bij vonnis of anderzins,
ééns bepaalde straffen etc., nimmer kwijt schelden, — hoe loffe-
lijk dit laatste ook zijn moge, tot stuiting of verzachting der

longziekte, zal het niets, volstrekt niets bijdragen; den veehouders zullen altijd middelen en wegen genoeg overblijven, dezelve of te ontduiken of wel te trotseren, en wel om de eenvoudige reden, dat zij in strijd met hun eigenbelang zijn, en hun het gevaar eener zoodanige wetsontduiking meestal geldelijk ruim vergoed wordt.

Zulks hebben wij dan ook ten duidelijkste bij de opheffing van het voormalig vee-fonds gezien. — Zoo lang hieruit nog eenige schadeloosstellingen, hoe gering dan ook, gegeven werden, bleef er ten minste nog eenige band tusschen den veehouder en den staat bestaan; mogten er al hier en daar gevallen van longziekte verheimelijkt worden, en bedriegerijen met besmet vee geschieden, zulks was meestal de schuld van de zoo onjuist genomen maatregelen, om deze ziekte te beteugelen, en de hier en daar zoo weinige belangstelling en surveillance der gemeentebesturen, alsook vooral, dat men eene zoo uiterst geringe, en daarbij volstrekt geen nut aanbrengende, of liever het kwaad steeds verergerende, de longziekte voortdurend nieuw voedsel verschaffende, schadeloosstelling aan de veehouders deed geworden.

Daar dit alles nu eenmaal tot de *faits accomplis* behoort, zoo willen wij hier liefst niet langer bij stilstaan; ongetwijfeld zeker echter is het, en door onloochenbare daadzaken te bewijzen, dat sedert de opheffing van het vee-fonds, en den daardoor geheel verbroken band tusschen den veehouder en den staat, de longziekte op eene schrikbarende wijze is toegenomen, en dezelve door een thans volkomen gebrek aan alle mogelijke surveillance, dagelijks al meer en meer om zich heen grijpt. Het was dan ook daarom, dat wij in onze rapporten aan de Commissiën van landbouw, en andere hooge autoriteiten, telkens op het noodzakelijke eener wederoprigting van een zoodanig fonds aandrongen, en daarover onder anderen, in ons rapport over Januarij, Februarij en Maart 1850, aan de evengenoemde Commissie dezer provincie het volgende rapporteerden:

»Hoogst moeilijk, zoo niet volstrekt onmogelijk is het thans, »omtrent het bestaan der longziekte eene eenigzints juiste »opgaaf te geven. Door de zoo noodlottige opheffing van het »fonds van den landbouw, en daardoor geheele derving eeniger »tegemoetkoming, bij verliezen aan deze ziekte geleden, doen de »veehouders alhier geene de minste aangifte meer, van het al of »niet bestaan der longziekte onder hun rundvee. Niet dan bij »toevalen voor andere ziektegevallen op hunne stallen geroepen »wordende, ziet men alsdan dáár aan de ziekte souffrerende »dieren. Noch aan afzondering noch aan eenige of andere voor-

»zigtigheids-maatregel wordt meer gedacht, men verkoopt en slagt
 »zoo veel men wil, terwijl zij, die de uitkomst zelve afwach-
 »ten, de gestorven dieren aan de vilders verkoopen, in één woord,
 »men handelt geheel, alsof er geene wettelijke bepalingen meer
 »bestonden. Hoe verderfelijk deze handelwijze voor den veestapel
 »ook zijn moge, zonder oprigting van een nieuw, algemeen,
 »voor iederen veehouder verbindend fonds, waaruit bij dergelijke
 »verliezen, weder eenige tegemoetkoming verleend wordt, zullen
 »dezelve nimmer te keer kunnen worden gegaan.

»Wilde de Vee-arts zulks verhinderen, dan diende hij wel, even
 »als een commies, steeds van processen-verbaal voorzien, de
 »stallen af te loopen, aan calange zoude het hem voorzeker niet
 »ontbreken, maar even zeker konde hij ook zijn, dat hem, tot loon
 »hiervan, zijne practijk onder de veehouders ontnomen zoude wor-
 »den, en dezelve alleen aan de, door dezen maatregel nu toch
 »reeds gelijk met hem gesteld geworden zijnde Empirici, zoude
 »opgedragen worden. Doch ook dan, wanneer de Vee-arts al, met
 »in de waagschaalstelling zijner geheele practijk, alle onder zijn
 »bereik liggende pogingen aanwendde, om deze handelwijze te
 »keer te gaan, en de schuldigen te doen vervolgen, dan nog was
 »dit, in zijne gevolgen dikwijls zoo noodlottige, kwaad niet te
 »stuiten. De veehouder toch, in zijn regt meenende te zijn,
 »zeggende dat het zijn eigendom is, en niemand regt *kan* hebben
 »dit te kerven en te begraven, zonder hem hiervoor eenige scha-
 »deloosstelling te geven, bezigt alle mogelijke middelen, om tot
 »zijn doel, de verheimelijking dezer ziekte, te geraken, en dat deze
 »velen zijn, weet ieder deskundige. — Niets dus, dan eene we-
 »deroprigting van een zoodanig fonds, is in staat, eene juiste
 »opgave van het al of niet aanwezig zijn van de besmettelijke en
 »andere veeziekten, te kunnen doen plaats hebben.”

In ons rapport aan deze Commissie over Julij, Augustus en
 September 1850, zeiden wij over dit onderwerp het volgende:

»De ware besmettelijke longziekte neemt alhier op eene waarlijk
 »onrustbarende wijze toe. Behoorde dit distrikt vroeger tot de
 »gelukkige, in betrekking tot dezen veeramp; was het steeds eene
 »zeldzaamheid, in hetzelfde bij aan de ware longziekte laborerende
 »runderen geroepen te worden; bleven in de laatste 8 jaren vooral
 »de gemeenten Eemnes, Baarn en Soest, geheel van deze vreesse-
 »lijke ziekte vrij; thans ga ik immer huiverig naar die boerderijen
 »toe, waar men mijne hulp bij eene koe doet inroepen. In het
 »dorp Baarn, waar dezelve nog nimmer voorkwam, hoe dicht bij
 »hetzelfde zij zich ook al enkele malen vertoonde, is zij nu

»op 3 zeer veerijke boerderijën aanwezig; te Eemnes, waar mij »de laatste 8 jaren schier geene longziekte bekend was, is zij »thans op verscheidene boerderijën; en maakt zij te Ter Eem dage- »lijks meer slagtoffers, dan iemand met zekerheid kan te weten ko- »men. Schier geene enkele boerderij, die er volkomen vrij van »is. — Voorleden week aldaar onthoden wordende, vond ik er »nog 2 zeer longzieke runderen, onder andere in de weide »loopen, terwijl er een aan deze ziekte dood in de weide lag; »men had dit laatste onder de andere maar laten sterven, »niettegenstaande een ieder gezien had, dat dit rund reeds ver- »scheidene dagen zwaar ziek was geweest. Voor zoo verre mij »bekend is, doet aldáár geen enkele veehouder meer aangifte »van zijn ziek vee, hij laat het maar loopen, zoo lang en »zoo kort en waar het maar wil, enkelen halen de dieren vóór »den dood nog naar huis, anderen laten hun vee maar geheel »aan het lot over; eenigen begraven ze na afdoening der hui- »den, anderen verkoopen en verronselen dezelve stervend of reeds »dood, in één woord noch aldáár, noch ergens elders geschiedt »de minste aangifte, wordt iets tot eene mogelijke beteugeling »gedaan, integendeel men neemt veeleer alle maatregelen bij de »hand, om deze ziekte nieuw voedsel, althans gelegenheid tot »verdere verspreiding te geven.

»Van waar deze, voor andere nog niet besmette rundveekudden »meestijds zoo noodlottige, verzuiming der bestaande voorschriften »en voorzigtigheidsmaatregelen? Van waar deze zoo slordige »naleving en openlijke verbreking der daaromtrent bestaande wet- »ten? Het antwoord van elken zoo handelenden veehouder hierop »is eensluidend. »Vroeger,” zeggen zij, »toen men bij verliezen »aan deze ziekte, ten minste nog eenige schadevergoeding erlangde, »konde men zich al deze voorschriften, etc., nog laten welge- »vallen; thans echter, nu wij toch niets meer krijgen kunnen, »willen wij ook van al die lastige formaliteiten vrij zijn, tot het »doen van aangifte hebben wij geenen tijd, aan afzonderen etc. »is te veel moeite, en soms ook nog kosten verbonden, terwijl »toch ook niemand van ons vergen kan, dat wij onze gestorven »dieren met huid en haar zullen begraven, daar wij, zonder de »moeite te doen van er kuilen voor te moeten graven, bij de »vilders er voor *geld* gaarne kunnen afkomen,” etc. etc.

«In de laatste redenering van den veehouder is dan ook veel »waars gelegen, immers men eischt van hem, iets, wat toch altijd »*zijn* wettig eigendom is, *zelf* onbruikbaar te maken; terwijl »men hem *weigert*, om of hiervoor, of voor de daarbij vereischt

»wordende moeite en arbeid, eenige vergoeding, hoe ook genaamd,
 »te verleenen, en zulks nog wel bij eene soort van menschen,
 »waarbij inzonderheid *geld* boven alles staat. Het is dan ook
 »moeijelijk, ja ik durf zeggen onmogelijk, den waren staat der
 »longziekte onder het rundvee meer op te kunnen geven, en moet
 »ik dus omtrent dit punt mij refereren, aan mijne vorige hier-
 »omtrent ingezonden rapporten.

»In het belang van den Nederlandschen veestapel in het alge-
 »meen, en van den, door deze veeziekte bezocht wordenden vee-
 »houder in het bijzonder, ware het dus zeer te wenschen, dat onze
 »bij vroegere gelegenheid reeds meermalen uitgedrukte wensch,
 »toch spoedig vervuld mogt worden; dat er n. l. weder een nieuw
 »fonds voor veeziekten werd opgericht. Ieder veehouder verlangt
 »zulks ook ten zeerste, en allen zijn thans even bereid, zich
 »hiervoor eene nieuwe belasting op hun vee te zien opleggen.
 »Het is hier de plaats niet, meerder over dit punt uit te weiden;
 »zeker echter is het, dat, wordt aan dezen algemeenen wensch niet
 »spoedig voldaan, het vooruitzigt voor den Nederlandschen vee-
 »stapel allerbedroevendst mag genoemd worden, en aan de Rijks
 »Vee-artsen aldáár, de laatste slag zal worden toegebracht, de
 »eenigste hun nog staande houdende hoop geheel ontnomen zal
 »worden. In naam van dit algemeene belang, durf ik dus de
 »vrijheid nemen, bij de geachte Commissie van landbouw dezer
 »provincie en bij derzelver Secretaris, als hoofd der veeartsenij-
 »kunde in Nederland, in het bijzonder, nogmaals aan te drin-
 »gen, dat zij hare pogingen tot instandbrenging van een nieuw
 »veefonds wel zal willen aanwenden, om daardoor de anders stellig
 »te wachten noodlottige gevolgen voor onzen veestapel te verhoeden,
 »en het hieraan zoo naauw verbonden belang der vader-
 »landsche gegraduëerde Vee-artsen te helpen bevorderen!"

Zoo als wij vroeger reeds aantoonde, zoude ook juist in eene wederoprigting van een zoodanig fonds, een duurzame band tusschen den veehouder en den gegraduëerden Vee-arts kunnen gevonden worden, en eene hoofdrede gelegen zijn, waarom de veehouders hun vee niet langer aan de behandeling van onbevoegde Empirici zouden toevertrouwen. De tegenwoordige opheffing echter, brengt er hen juist toe, hunne toevlugt weder tot die beunhazen te *moeten* nemen. Deze toch, in de kunst van knoeijen doorleerde mannen, zouden ook weder tegen hun eigenbelang inwerken, den veehouder aan te raden, het bestaan der longziekte onder zijn vee bekend te maken; integendeel, eerst meestal uit onkunde, daar zij de ziekte niet kunnen onderkennen,

en later, zoodra het voor den veehouder zelven niet meer twijfelachtig is, met welke ziekte hij te doen heeft, blijven zij dezen toch steeds aanmoedigen, om de longziekte zoo lang mogelijk te verheimelijken, terwijl zij dáár, waar de veehouders somwijlen nog te kort mogten schieten, om middelen te kunnen beramen, zich om eenig geldelijk voordeel, (hoezeer dan ook dikwijls ten koste der grootste nadeelen, aan anderen hierdoor berokkend) van zijn besmet vee te ontdoen, steeds zeer behulpzaam zijn, den eenvoudigen veeboer nog onbekende bedriegerijën aan de hand te doen.

Wil men dus deze schandelijke praktijken te keer gaan, waarvan het ons niet moeilijk zoude vallen, vele voorbeelden aan te voeren, en daardoor reeds eenen grooten stap tot tegengaan eener moedwillige verspreiding der longziekte doen, alsdan rigte men zoo spoedig mogelijk weder een vee-fonds op, en geve daaruit den veehouder, bij onteigening ten algemeene nutte, eene *billijke* schadeloosstelling; zonder welke laatste elke onteigening, hoe gering dan ook, steeds iets onregtvaardigs in zich sluit, en men dan ook dikwijls gedrongen wordt, den veehouder te vergeven, dat hij zich zijn eigendom zonder eenige vergoeding niet ontnemen laat.

Geen enkel ander middel zoude, zooals wij reeds zeiden, ook van zooveel kracht zijn, de veehouders voortdurend aan de Rijks Vee-artsen verbonden te houden, dan juist dat. Het veefonds weder in het leven geroepen zijnde, en daarbij de bepaling hernieuwd, »dat geene attesten betreffende veeziekten geldig zijn, »dan die van door het gouvernement erkende Vee-artsen afgegeven, »en er zonder deze geene schadevergoeding verleend werd,» zal hetzelfde eigenbelang dat de veehouders nu noopt, zich in de armen der Empirici te werpen, *hen* dadelijk overhalen, de behandeling van hun vee aan de daarvoor bestemde Rijks Vee-artsen over te laten, vooral indien, zooals wij later zullen voorstellen, deze vergoedingen billijk mogen genoemd worden.

Wij voor ons houden ons zoo zeker overtuigd, van den heilzamen invloed, welken een zoodanig fonds, gepaard met de na te melden maatregelen, zoo op den toestand der longziekte, als op de gunstiger positie der erkende Vee-artsen hebben zal, dat wij gemeend hebben, dit als hoofdmiddel, als den éénigen grond, waarop het geheel zal *moeten* rusten, het eerst en het uitvoerigst te moeten behandelen.

Tot eene wederoprigting van een zoodanig fonds, moest minstens voor 40 jaren eene belasting geheven worden van 50 cents

per rund, boven het jaar oud, en, even als thans in Vriesland en Groningen, 4 of 2 pct. op de hoofdsom der ongebouwde, en onzes inziens, ook op die der gebouwde eigendommen.

Dat de Veehouders tegen eene zoodanige belasting, mits, bij onverhoopte gevallen van longziekte of andere besmettelijke veeziekte, eene billijke schadeloosstelling erlangende, niets tegen zouden hebben, integendeel er zeer mede ingenomen zouden zijn, kunnen wij, als zulks reeds ontelbare malen, zoo hier als in deze omstreken en elders zelve gehoord hebbende, ten stelligste verzekeren. Dat de grondeigenaar, zoowel als de burger in Nederland, er belang bij hebben, dat de veeteelt en landbouw in ons land welgaan, en geen enkele Nederlander onverschillig zijn zoude, of onze, anders zoo schoone veestapel, van dezen geesel bevrijd werd, zal wel geen betoog behoeven, evenmin als, dat door een ieder gaarne tot dit doel, een zoo gering geldelijk offer bijeengebracht zoude worden.

Zoo ooit, dan is thans de tijd daár, eene zoodanige wetsvoordragt op nieuw aan onze kamer der Staten-Generaal aan te bieden. De longziekte toch is, in deze oogenblikken, op Zeeland na, door het geheele land verspreid; men zal dus ook nu geene tegenkanting van die provinciën, inzonderheid niet van Vriesland, te wachten hebben, welke in 1845, als bevrijd zijnde van deze ziekte, meende, geene belasting op het vee te moeten toestemmen, omdat zij, de longziekte niet hebbende, en er dus niet weder van trekkende, slechts voor andere provinciën zoude opbrengen!!!

2o. Zoodra nu de oprigting van een zoodanig fonds, aan welks aanneming wij, bij eene nieuwe voordragt deswegen, schier niet twifelen kunnen, vastgesteld wordt, dan moest als 2e hoofdmaatregel tot beteugeling der longziekte in aanmerking komen.

Het onmiddelijk dooden van elk door de longziekte *kennelijk* aangetast dier.

De redenen, waarom wij tegen het afmaken der slechts verdacht gehouden wordende, nog geene ziekelijke teekens vertoonende dieren zijn, hebben wij hierboven reeds opgegeven; geheel anders is het echter met de door de longziekte reeds zichtbaar aangedane dieren.

In de eerste plaats toch, moet de longziekte, onzes inziens, voor volstrekt *ongeneeslijk* gehouden worden.

Wij weten wel, dat enkele Vee-artsen en vele veehouders, ontrent dit punt anders denken, en sommigen der eersten hoog van

hunne genezingen opgeven, de ondervinding heeft echter ons en vele onzer, alléén door uit eigene ervaring geputte daadzaken, redenerende collega's, ten allen tijde geleerd, dat de van de ware longziekte opgekomen runderen, nimmer *genezen*, maar slechts *hersteld* waren; met andere woorden, dat, hoe ook in vele gevallen tot eene spoedige vetmaking geschikt, zij echter in de meeste gevallen, veel minder dan andere de longziekte, *niet* door-gestaan hebbende runderen, voor aanfokking en ruime melkgeving geschikt waren.

In den gewonen regel sterven minstens de helft der door de longziekte aangetast wordende dieren; dikwijls is deze verhouding nog veel ongunstiger, — de andere van de longziekte opkomende, dusgenaamd genezene, zijn, zoo het guste koeijen waren, meestal zoo sterk vermagerd, en in hunnen groei achteruitgegaan, dat, indien de veehouder alles eens berekende, wat zij gedurende de ziekte gekost hebben, en wat nog aan hen vervoerd moet worden, eer zij weder zooverre zullen gebragt zijn, als zij vóór de ziekte waren, hun al of niet behoud, den landlieden geene *f* 25 waard kan zijn. — Zijn het kalfdragende en melkgevende dieren, welke van de ziekte opkomen, dan zijn zij niet alleen even zoo sterk vermagerd, maar gewoonlijk weinig of geen melk gevend, terwijl deze nog dikwijls tijdens of kort na de ziekte hun kalf verwerpen, en alzoo in geen vol jaar eenige winsten meer zullen geven, zoodat ook het al of niet behouden van deze dieren, den boer, in den gewonen regel, geene *f* 25 waard kan zijn. Wij ten minste waren, en zijn nog dagelijks in de gelegenheid, zoogenaamde van de longziekte beterende koeijen te zien, welke meestal geen 15 of 20 gulden waard zijn, ja waarvan de boer ons zelf dikwijls zeide: »dat het hem onverschillig was, wien de koe toebehoorde.” — Nog meer, hoe vele dezer van de longziekte herstellende runderen, sterven er nog niet na verloop van eenige weken of maanden, aan borstwater of worden dusgenaamde slyters, die, hoe veel men er ook aan vervoert en ten koste legt, nimmer groeijen willen, terwijl ten laatste, schier alle van de longziekte opgekomen koeijen, nog langen tijd hoesten en kortademig blijven, hetwelk men het best bij het loopen in de weide of wanneer zij in het laatst van hunnen dragttijd zijn, zien kan. Het is waar, enkele door de longziekte niet hevig aangetast wordende runderen, worden schijnbaar weder even goed als te voren, doch al slagt men ook deze, na verloop van jaren vindt men altijd het ziekelijk aangedaan geweest zijnde gedeelte der long tegen de borstribben aange-

groeid; de sporen der ware longziekte verdwijnen dus nimmer. De aan de longziekte gesouffreerd hebbende dieren herstellen wel in enkele gevallen, maar genezen nimmer.

In de 2e plaats behouden de van de longziekte opgekomen dieren stellig nog eenige maanden het vermogen, om de ziekte weder aan andere dieren mede te deelen, en het is dus vooral daarom, dat de dooding van alle door de longziekte kenbaar aangetaste dieren, als de éénigste doeltreffende maatregel, aangewend moet worden.

Zoo als wij reeds zeiden, alle Vee-artsen, die met ons in de gelegenheid waren, lijkopeningen bij aan de longziekte gesouffreerd hebbende runderen in alle tijdperken te doen, en alzoo den waren aard dezer ziekte met eigene oogen aanschouwd hebben, zullen ongetwijfeld met ons het gevoelen deelen, dat de ware besmettelijke longziekte van het rundvee *volstrekt ongeneeslijk* is. Doch al konde men ook al een middel aanwijzen, in staat, om de helft ja al de longzieke runderen te genezen, zoo houden het deze Vee-artsen met ons er toch nog voor, dat de genezing alléén daarom niet beproefd moest worden, omdat gedurende dezelve, aan de zich bij het longzieke dier ontwikkelende smetstof, honderden gelegenheden opengesteld worden, om zich aan andere dieren mede te deelen.

Men vindt van tijd tot tijd, zoo hier als elders, opgaven van verschillende middelen, waaraan eene gunstige werking in deze ziekte toegeschreven wordt, doch het gaat hiermede even als met de zoogenaamde voorbehoedmiddelen tegen deze ziekte, onder welke laatste men voor een, door eene opvijzeling van altijd toch slechts negatief blijvende resultaten, zelfs eene aanbeveling van Zijne Exc. den heer Minister van binnenlandsche zaken, heeft weten te verkrijgen. *) Het zal wel niet behoeven gezegd te worden, dat wij hier het, als prophylacticum zoo hoog geroemde acidum sulphuricum bedoelen. — Even als door collega HENGVELD, werd door ons dit middel reeds voor jaren aangewend, en voldeed ons even zoo weinig als ZEd. Als prophylacticum is dit zuur door ons menigmaal, zonder ééning goed resultaat aangewend, †) terwijl dáár, waar wij hetzelfde niet gaven, dikwijls geene nieuwe ziektegevallen meer voorkwamen.

*) Zie hierover onder anderen de Staats-Courant van 28 en 29 April 1850, en Repert. 4e Jaargang, pag. 48.

†) In 1842 gaven wij hetzelfde bij den Burgemeester-veehouder, den Heer H... te Blarikum: de ingegevene helft der koeijen kreeg de longziekte, en stierven alle; van de *niet* ingegevene helft bleven er vele vrij, en stonden de meeste de ziekte door.

Het ingeven van dit middel aan de door de longziekte reeds aangedane dieren, bragt zelden anders dan verergering te weeg. Het zoo hoog geroemde zwavelzuur, heeft, blijkens uit de practijk aan te halen daadzaken, noch als voorbehoedmiddel, noch om de ziekte zachter te maken, noch als geneesmiddel bij de ware longziekte, eenige de minste waarde. Het is hiermede als met de meeste zoo hoog opgevijseld wordende middelen; zij zijn allen schoon in theorie, en als men de opgegeven wordende resultaten *leest*, doch brengt men dezelve in de practijk, dan ziet men niets van de hun toegekende uitwerking gebeuren. Evenzoo is het met het acidum muriaticum, bij longziekte aangewend, gelegen.

Wij zien dus hieruit, dat in den gewonen regel, het door de longziekte aangetaste rund, of als slagtoffer dezer ziekte valt, of wel, er al van opkomende, hetzelfde, de ziekte doorgestaan hebbende, nog van eene twijfelachtige, meestal zeer geringe waarde voor den veehouder is; terwijl het daarenboven en gedurende al den tijd dat men deszelfs herstelling beproeft of afwacht, en nog eenigen tijd na deze, het zoozeer te duchten vermogen bezit, deze zelfde noodlottige ziekte weder aan andere runderen mede te deelen, om welk te voorkomen, geen enkel ander middel juister kan aangewezen worden, dan het onmiddelijk dooden van elk kenbaar longziek rund.

Wij zeggen geen enkel ander middel; immers met het oog op de contagiositeit der longziekte, het afzonderingstelsel in deze ziekte noch aangewezen noch uitvoerbaar was; en hoe schoon ook weder in theorie, dit stelsel in praktijk gebragt, falen moest; in plaats van tot wering der longziekte, schier altijd tot bevordering derzelve heeft toegebragt; dat hoofdzakelijk aan het met hand en tand vasthouden van een eens uitgebragt advies, omtrent dit, voor onzen veestapel zoo noodlottig geweest zijnde stelsel, de zoo vreeselijke verwoestingen welke de longziekte hier heeft te weeg gebragt, moeten worden toegeschreven; dit alles is ons nog onlangs door den kundigen HENGVELD, zoo juist en fiks uiteengezet geworden, dat wij voor ons, hier niets beters of anders bij zouden kunnen voegen, dan alleen deze verzekering, dat wij hieromtrent met HENGVELD van ééne zienswijze zijn, en dus een ieder, die nog aan het houdbare van dit stelsel gelooven mogt, meenen te moeten verwijzen, naar het hierover in het Repertorium, 2 Jaargang, pag. 118—119 en 120 door HENGVELD ingezonden »Iets over de *stelsels van afzondering* etc.”

Daar het dus als bewezen mag aangenomen worden, dat de éénigste geïndiceerde maatregel om de longziekte te stuiten, is,

dat de ziekte, eens ontstaan zijnde, ter voorkoming der ontwikkeling eener smetstof bij het aangedane voorwerp, hetzelfde zoo spoedig mogelijk af te maken, zoo doet zich hier als van zelve de vraag voor; hoe en onder welke voorzorgen moet deze dooding geschieden?

Opdat deze maatregel aan het voorgestelde doel zoude kunnen beantwoorden, moest dezelve, onzes inziens, als volgt plaats hebben.

Zoodra het veefonds als geconstitueerd konde beschouwd worden, moest ieder veehouder op nieuw aan zijne verplichting herinnerd worden, om aangifte van *elk* zich onder zijne runderen voordoend ziektegeval, aan het hoofd van het gemeentebestuur te doen, en op de uitvoering dezer verplichting eene betere surveillance dan tot nu toe, door hierna te melden middelen, gehouden worden.

Onmiddellijk na zoodanige kennisgeving, moest het hoofd van het gemeentebestuur, of hij, aan wien, in diens plaats, de kennisgeving gedaan was, deze aan den in zijn district geplaatsten gegradueerden Vee-arts doen toekomen, en dezen hierbij gelasten, zoo spoedig doenlijk, het bij deze aangeving bedoelde dier, te gaan onderzoeken. Bleek het nu, bij het door den vee-arts gedane onderzoek, dat het dier aan de ware longziekte souffreerde, dan moest het onverwijld van de overige afgezet, en den Burgemeester der gemeente, waarin zich dit geval voordeed, van deze bevinding berigt gebracht worden, opdat ZEd. autorisatie tot eene dadelijke afmaking geven kon.

Deze afmaking moest wederom op tweeërlei wijze geschieden.

Was het een welgevoed goed in het vleesch zittend dier, dan moest het, geslagt zijnde, geconsumeerd mogen worden.

Tot nu toe toch zijn er geene voorbeelden aan te wijzen, waarbij menschen eenig het minste nadeel in hunne gezondheid ondervonden hebben, door het gebruik van het vleesch van door de longziekte aangetaste, als zoodanig geslagte en in consumtie gebragte dieren. Dit afslagten zoude ook een dubbel voordeel kunnen opleveren; de opbrengst van een zoodanig, voor consumtie goed gekeurd beest, zoude grooter zijn, en de arbeidsman en daglooner, welke men nu, zelfs door het oprigten van maatschappijen, het hun in hunnen zwaren arbeid zoo juist passende voedsel, het vleesch, zoo gaarne goedkoop verschaffen wil, zoude niet eens, zoo als thans nog minstens 25 cents, maar zeker voor veel minder, een even goed voedend pond vleesch koopen kunnen.

Was het aangetaste dier echter slecht gevoed, mager, of wel

reeds eenige dagen ziek, dan moest het na afmaking, aan eenen vilder verkocht worden.

Dat en eene zoodanige slagting van het ter consumtie geschikt geoordeeld wordende vee, en de afmaking bij den vilder slechts onder behoorlijk opzicht en met inachtneming der noodige voorzorgen zouden moeten geschieden, zal wel niet behoeven aangevoerd te worden, evenmin als dat beiden, en de slagting en de afmaking, altijd in de besmette gemeente zelve, waar zich al ligt een slagter voor zoo iets zoude laten vinden, en in elke gemeente wel een vilder zal zijn, zullen moeten plaats hebben.

Eene begraving der lijken houden wij voor ons, ingevolge onze daaromtrent opgedane ondervinding, hoe schoon ook in theorie, echter onuitvoerbaar, of liever doelloos in de praktijk.

Herhaalde malen waren wij toch in de gelegenheid, te hooren, en somwijlen ook zelve te zien, dat, waren het lijken van op ons advies gedooide runderen, deze door de armen der gemeente weder opgegraven werden; terwijl, indien zij van aan de longziekte gestorven dieren waren, de vilders er altijd nog voordeel in zagen, deze lijken, hoe ook de huid daarvan op onze last gekorven, ja zelfs het vleesch onbruikbaar gemaakt was, dezelve toch nog op te delven. Wij hebben hiervan in der tijd, zoo aan den Hoogleraar Dr. A. NUMAN *), als aan den HEG. heer, toenmaligen Staatsraad-Gouverneur dezer provincie en andere hooge autoriteiten, onderscheidene voorbeelden van zoodanige opgravingen medegedeeld, dezelve ook enkele malen geregelijk laten vervolgen, van welke laatste wij echter spoedig afzagen, daar de regtbank goed vond deze, toen nog van wege het gouvernement vergoed wordende, en dus eigenlijk *hieraan* toebehoorende lijken, als *weggeworpen goed* te beschouwen, en de opdelvers dien ten gevolge, slechts met 2 en 3 dagen gevangeniszetting te straffen.

De kerving der huid, en het nutteloos wegwerpen van deze, welke, bij elkander gerekend, voorzeker eene goede som geld zouden opgebragt kunnen hebben, hebben wij nimmer door iets hoegenaamd ook aangewezen gevonden, en daarom reeds meermalen onze vertoogen daartegen ingebragt; zoo als onder meer anderen, ook nog bij een zeer uitgebreid rapport, van den 30 October 1842, aan den toenmaligen heer staatsraad gouverneur dezer provincie, waarop wij tot nu toe nog geen antwoord ontvangen hebben.

Verreweg het beste en meest voordeelige zoude het dus onzes inziens zijn, de door de longziekte aangetaste runderen, welke

*) V. A. K. Magazijn, IV deel, pag. 461

niet in consumptie mogten gebragt worden, aan eenen daartoe in de gemeente aangestelden vilder te doen verkoopen, dezelve onder behoorlijk opzigt onverwijd af te maken, toe te zien dat de huid door den vilder in eene kuip tot looijing geworpen werd, en vooral te zorgen, dat de longen, het bloed, de mest en alle andere verdacht gehouden wordende overblijfselen door hem terstond diep begraven, en niet naar elders vervoerd werden. De opbrengst dezer, op welke der beide opgegeven wijzen dan ook gedooide dieren, moest ten voordeele van het opgerigte fonds vervallen, terwijl uit dit, aan den veehouder, voor elk hem aldus onteigend stuk vee, $\frac{2}{3}$ der waarde moest gerestitueerd worden.

Deze vergoeding tot $\frac{1}{3}$, is onzes inziens billijk en voldoende. Immers, zoo als wij boven reeds aantoonde, het door de longziekte aangetaste rund sterft, of wordt minstens tot op $\frac{1}{3}$ van de waarde, welke het vóór het ontstaan der ziekte had, gereduceerd. Treft den veehouder dus het ongeluk, dat hij de longziekte onder zijn vee krijgt, dan is zijn verlies der aangedaan wordende runderen minstens $\frac{2}{3}$, waarbij het behoud van het andere derde gedeelte nog zeer twijfelachtig is, en meestal met groote kosten gepaard gaat.

Niets zal dus den veehouder aangenamer zijn, en billijker voorkomen, dan dat hij voor eene, in evenredigheid zoo geringe jaarlijksche contributie, verzekerd kan zijn, dat, treft hem deze veeramp al, zijn verlies hoogstens $\frac{1}{3}$ zijn kan.

Zoodra nu door een zoodanig ziekte geval, en eene daarop gevolgde sectie, het bestaan der longziekte op eene boerderij geconstateerd is geworden, moet hiervan door middel van aanplakking, hetzij aan deze boerderij zelve, hetzij aan het gemeentehuis of op hiervoor in iedere plattelands gemeente bijzonder bestemde borden, kennis gegeven worden, en het vee dezer boerderij onder eene gestadige surveillance van den in dat district geplaatsten rijks-veearts gehouden worden. Om te beletten, dat er geene verkoop of vervoering, van eene door de longziekte aangedane boerderij kan plaats hebben, zou het onzes inziens voldoende zijn:

- 1e. Op de voorgeschrevene wijze bekend te maken, dat de longziekte op deze of gene boerderij aanwezig was.
- 2e. Den met de surveillance dezer stal belasten vee-arts eene eenvoudige opname van al het dáár aanwezige vee te laten doen.
- 3e. Den veehouder onder het oog te brengen, dat hij, bij ontdekking der minste fraude, door hem of zijne huisgenooten

gepleegd, alle aanspraak op eenige vergoeding, hoe ook genaamd, verliezen zal.

Doet de longziekte zich in eene weide of zelfs op eene gemeente-weide, onder het rundvee voor, dan zullen, naar onze wijze van zien, dezelfde maatregelen voldoende zijn; alléén zouden wij, vooral in het laatste geval, aldaár een dagelijksch opzigt van den vee-arts verlangen.

Onder de, in den laatsten tijd, door onze kunstgenooten opgegeven maatregelen, ter beteugeling der longziekte onder het rundvee, zullen inzonderheid die mogen gerangschikt worden, welke wij in het omtrent deze zaak, aan het vijfde Nederlandsch Landhuishoudkundig congres te Leiden ingezonden rapport, van den heer J. JENNES, rijks Vee-arts der 4e klasse te Zwolle aantreffen. Ware het niet, dat wij bevreesd zijn, dat door de onlangs plaats gehad hebbende benoeming van den heer JENNES, tot leeraar aan 's rijks vecartsenijsschool, Z. Eds. zienswijze in de zaak der longziekte vooral gevolgd zoude worden, inzonderheid, indien de hooge regering steeds voort mogt blijven gaan, zoo als zij tot nu toe immer deed, alléén het oor te willen leenen, aan aldaar uitgebragte of van die zijde ingewonnen adviezen, wij zouden het zoo even aangehaalde rapport, vooral in deze oogenblikken, nu er zoo ligt eene andere uitlegging aan gegeven kan worden, liefst niet ter sprake gebragt hebben. Intusschen, even zoo zeker als de wetenschap hare eischen heeft, en de waarheid hierin dikwijls door het opgeven van verschillende opiniën ontstaat, zoo ook kan de ons thans bezig houdende zaak, met hetzelfde regt, hare vorderingen doen gelden, opdat ook daarin, door het bekend maken der onderscheidene zienswijze omtrent de te nemen maatregelen, de beste en meest uitvoerbare genomen zouden kunnen worden.

Met eene analyse der, in dit rapport meer op het wetenschappelijk terrein gehouden wordende, redenering, als minder tot ons tegenwoordig onderwerp behorende, behoeven wij ons dan ook thans niet in te laten, maar kunnen ons alleen tot de hierin, door den geëerden schrijver opgegeven, maatregelen, ter beteugeling der besmettelijke longziekte bepalen. Onder deze, vinden wij ook aangeraden, de op eene stal verdachte en nog schijnbaar gezonde runderen op te teekenen en te merken.

Wij, voor ons, houden dit merken, voor eenen in theorie misschien schoon te vinden, doch in de praktijk aan de grootste bezwaren onderhevigen, onuitvoerbaren, tot niets

dan tot eene verdere verspreiding der longziekte leidenden maatregel.

Wien toch zal men met dit merken belasten? Den met zijne praktische bezigheden toch reeds overladen vee-arts, wien het daarenboven voor zijne praktijk op andere onbesmette stallen, niet dan nadeelig zijn kan, zoo men hoort, dat hij zich op besmette stallen, zoo bijzonder druk *moet* maken? Zal men zulks aan andere personen opdragen, deze daarvoor al weder ten koste van het fonds expresselijk salariëren, terwijl men juist door dit merken en omgaan dier personen, met enkele onder de te merken zich welligt reeds besmet bevindende, runderen, honderden gelegenheden openstelt, de ziekte verder mede te deelen, en dezen maatregel dus, in plaats van tot beteugeling, juist tot verspreiding der ziekte te doen dienen?

De geachte schrijver geeft niet bepaaldelijk op, waarin dit merken zal moeten bestaan, evenmin als hoe lang hetzelfde aanwezig zal moeten blijven, of wel, wanneer het weder vernietigd zal mogen worden.

Hoogst waarschijnlijk wordt hier echter het ook door anderen reeds aangeraden branden op de hoornen bedoeld, terwijl eene vernietiging of contreseing voorzeker dan zal mogen gegeven worden, wanneer de besmette boerderij, wederom als *vrij* van longziekte onder deszelfs runderen, zal mogen beschouwd worden.

Naar onze wijze van zien, zal over het algemeen geen maatregel bij den veehouder meer tegenkanting ondervinden, dan juist dit branden; om zulks te ontgaan, zal hij weder al het mogelijke aanwenden, om het bestaan der longziekte op zijnen stal geheim te houden. Men ontneemt immers volgens zijn, veel waarheid bevattend gevoelen, aan zijne dieren, voor zeer langen tijd eene groote waarde; wie toch zal op de markten zoodanig gemerkt vee, al is het dan ook als *vrij* gecontrasigneerd, willen koopen? Velen zullen vreezen, dat het welligt te spoedig als vrij verklaard is geworden; men zal beangst zijn, dat het de longziekte eer dan ander niet gemerkt vee zal krijgen; in één woord, een ieder zal, welke verzekeringen de veehouder er ook van doet, deze alle als gewone marktpraat aannemen, en steeds huiverig zijn, zulke als op longzieke stallen gemerkte en daarvan afkomstige dieren, te koopen. Daarenboven, men moet slechts dagelijks bij de veehouders verkeerden, om te weten, welk eene omslagtigheid deze maatregel vereischen zoude, om derzelver onuitvoerbaarheid te ondervinden. En welk nut zoude ook een zoo veel tegenkanting ontmoetende en omslagtige maatregel dan toch

wel aanbrengen? Men konde dan geene gemerkte en nog niet als vrij gecontrasigneerde runderen verkoopen, zal men zeggen, en daardoor de ziekte, door verdachte of reeds zieke dieren, ten minste niet verder verspreiden; doch waar moeten dan die runderen gebrand worden, die hunne hoornen afgestoten hebben, of de jonge dieren, waarbij dit branden evenmin aan deze kan plaats hebben? Aan de hoeven? — maar welke veehouder zal deze op de markten gaan nazien, of zij ook gemerkt zijn?

Neen, wat men er ook van zegge, deze maatregel moet, in praktijk gebragt, als onuitvoerbaar en volstrekt nutteloos beschouwd worden. Het is daarom, dat wij dezelve wat uitgebreid toegelicht hebben, en omdat zij, bij de te nemen maatregelen ter beteugeling der longziekte als van geene de minste waarde, niet in aanmerking kan komen.

De door den geëerden schrijver van dit rapport opgegeven maatregelen, bij het uitbreken der longziekte op eene algemeene weide, zijn even onuitvoerbaar. Omtrent het ook aldáár door JENNES aangeraden wordende brandmerken, hebben wij onze gedachten zoo even gezegd; — *nog* onuitvoerbaarder is de hier door JENNES aangegeven wordende maatregel: »al het vee, hetwelk op »eene zoodanige weide, bij het bestaan der longziekte onder »dezelve loopt, in die gemeente waar het is, te laten.»

Theoretisch laat zich zulks zeer goed verdedigen, doch bij eenig nadenken, zal men al dadelijk de onmogelijkheid, hetzelfde te effectuëren, inzien. Waar toch zoude men b. v. op de gemeente weide van het in deze nabijheid gelegen Blaricum, alwaar jaarlijks minstens een 1400 runderen, uit 3 verschillende gemeenten bij elkander loopen, als de longziekte zich aldaar in den nazomer vertoont, en deze dieren door gebrek aan verder voedsel naar de stallen moeten, al deze dieren laten? Volgens den geachten schrijver, »in de gemeente waar het loopt, en wel »in daartoe aan te wijzen localen,» doch behalve nu dat deze localen er niet zijn, en dus eerst op de landerijen van dezen of genen daartoe zouden moeten gebouwd worden, met welk regt zoude men dan nog van de daarin betrokken veehouders kunnen eischen, dat zij hunne dieren aldaar laten moesten, aan eene verzorging van anderen overgeven, en op hunne eigene stallen geen vee hebbende, daardoor, behalve van het gemis hunner dieren, ook nog van hun geheel bedrijf beroofd zouden worden?

Neen, bij het uitbreken of bestaan der longziekte op zoodanige gemeente-weiden, worde van hooger hand den vee-arts aangeschreven, zich daarheen te begeven, en bij vereischt wording

van een dagelijksch of aanhoudend opzigt, er tijdelijk geheel te blijven; en wordt dan bij voortduring, slechts elk kenbaar aangetast rund, dadelijk van deze weide afgenomen, en zoo als wij boven aangegeven hebben, gedood; men zal met geheel wat minder omslag en meerdere zekerheid de longziekte beteugelen. Moe-ten de dieren door gebrek aan verder voedsel naar de stallen, men doe zulks weder onder eene behoorlijke surveillance plaats hebben, en men zal dan hiermede, door meer in het eigenbelang der veehouders, en toch zonder dadelijk nadeel voor de zaak zelve, te handelen, ook weder geene tegenkanting van de zijde der eigenaars van het vee te duchten hebben, en alzoo meer nut stichten, dan, zoo als de schrijver van dit rapport op eene andere plaats in hetzelfde opgeeft, met te trachten door redeneringen meer juiste begrippen van deze ziekte onder de veehouders te verspreiden. etc. etc.!!

Dat eene afmaking alléén der kenbaar door de longziekte aangetaste runderen, op den voet zoo als wij zulks hierboven opgaven, met het daarbij aangewezen opzigt van den vee-arts, voldoende ter fnuiking dezer ziekte is, zullen wij door het aanhalen van een geval, ons in onze eigene praktijk onder meer anderen op die wijze gelukte, nader aantoonen.

In Mei 1842 vertoonde zich de longziekte voor het eerst in de gemeente Soest, in de zoogenaamde birch bij den veehouder P... H...., aldaar. Den 3^{den} Junij daaraanvolgende, ver-voegde ik mij in persoon bij den toenmaligen heer Staatsraad-Gou-verneur dezer provincie, den HEG. heer VAN DE POLL, en verzocht zijn HEG. mij te willen autoriseren, om de op deze boerderij kenbaar ziek zijnde runderen, endie, waarbij zich deze later nog mogt openbaren, te mogen doen dooden. Zijn HEG. stond mij dit verzoek onmiddelijk toe, en zond mij, bij een schrijven, gedateerd 4 Junij 1842, N°. 4^b Lett. A. Z. eene, ingevolge mijn te kennen gegeven verlangen, schriftelijke autorisatie toe, met bepaling, dat ik steeds persoonlijk voor het stipt nakomen van alle andere voor-zorg-maatregelen verantwoordelijk zoude blijven. — Zoo bij de-zen veehouder als bij de 3 naaste bureu van dezen, waarbij zich de longziekte ook nog onder het rundvee vertoonde, lieten wij telkens alleen de kenbaar aangetaste dieren dooden, waarbij wij minstens 2 malen 's weeks al de verdachte dieren onderzochten, en zulks met dit gelukkige gevolg, dat wij nog binnen de 3 maanden, de longziekte op al deze 4 boerderijën meester waren, en dezelve zich tot nu toe aldaar nimmer meer vertoond heeft.

Het was ook bij deze gelegenheid, dat wij ten duidelijkste ondervonden, dat het voldoende is, de veehouders voor te houden, dat zij, bij niet opvolging der hun voorgeschreven wordende maatregelen, *alle* aanspraak op vergoeding verliezen, om het stipt navolgen bij hen te verkrijgen. Een dezer der in het zoo even aangehaalde geval bedoelde veehouders toch, A... S.... genaamd, weigerde mij eens, behalve zijne stallen ook zijne schuren te onderzoeken; ik deed mij daarop door den veldwachter vergezellen, en nu bleek het ons, dat hij in deze schuren, tegen mijn verbod aan, nieuw aangekocht vee verborgen hield. Toen wij dezen veehouder nog een paar malen op fraude betrapten, zeide ik hem, dat hij geene schadeloosstelling voor zijne reeds gedoode en nog af te maken longzieke dieren genieten zoude. Dit hielp, en bragt ook bij de anderen dadelijk eene meerdere activiteit in alles te weeg. Voor den hierin betrokkenen veeboer was zulks echter te laat. Daar geene waarschuwingen noch redeneringen in het begin eenige verbeteringen te weeg bragten, zoo maakten wij rapport van deze zaak, waardoor deze veehouder van de 23 bij hem gedoode runderen, voor geen en enkelen eenige vergoeding erlangde. — Dit voorbeeld werkte in dezen omtrek intusschen zoo gunstig, dat mij tot heden toe, door slechts hier op te wijzen, daar het geval weldra door de klagten van den veehouder algemeen bekend werd, nimmer meer eenige tegenkanting in de door mij voorgeschrevene maatregelen, voorgekomen is.

In het verslag van het verhandelde op het vijfde Nederlandsche Landhuishoudkundig Congres, gehouden te Leiden, vinden wij onder Bijlage No. 2, pag. 5, eenen allerbelangrijksten brief van den Hoogwelgeb. heer Baron J. VAN ITTERSUM te Hattem, aan den hoogleeraar Dr. A. NUMAN, dit zelfde onderwerp betreffende.

Uit dezen aldaar in zijn geheel opgenomen brief, zien wij, dat ook ZHWGeb. door uit daadzaken geputte ervaring tot het resultaat is gekomen, dat de eenigste maatregel, om de longziekte te beteugelen, is, het kenbaar aangotaste longzieke dier onmiddellijk te dooden.

Daar deze brief niets dan zelf waargenomene ziektegevallen, en de resultaten van onder eigen opzicht gedane afmakingen van longzieke runderen bevat, en deze van een onbevungen oordeel en juist inzicht der longziekte vele blijken bevat, zoo raden wij de lezing derzelve aan ieder, die belang in deze zaak stelt, en ze nog niet mogt gelezen hebben, ten zeerste aan.

Het mag dus en door uit de praktijk genomen daadzaken, en

door eene op den aard en het wezen der ziekte gegronde beschouwing, als voldoende ter beteugeling der longziekte onder het vee aangemerkt worden, de kenbaar aangetaste runderen onverwijld af te maken, en de verdachte dieren eenvoudig onder eene goede surveillance van eenen gegraduateerden, en daardoor met de onderkenning der ware longziekte goed bekend zijnden, vee-arts te stellen.

3°. Als derde maatregel, om met grond eene fnuiking der longziekte te mogen verwachten, en de verdachte dieren onder een voldoende en permanent opzicht te *kunnen* houden, zonder hetwelk de afmaking op enkele plaatsen of van enkele dieren wederom geheel nutteloos zoude zijn, moest, onzes inziens, de Vee-artse-nijkundige dienst in Nederland geheel en al gereorganiseerd, en gezorgd worden, dat er in elke provincie ten minste een eerste provinciale vee-arts was, aan wien het beleid en het oppertoezicht over de geheele vétérinaire dienst in de provincie moest opgedragen zijn. Dat verder, elke provincie in districten van geen en te grooten omvang verdeeld zijnde, in elk derzelven ook minstens een rijks Vee-arts geplaatst was.

Ontstond dan de longziekte in het eene of andere district, de hoofden der gemeentebesturen hadden niets te doen, dan aan den in dit district geplaatsten erkenden Vee-arts de noodige lastgeving tot onderzoek te doen geworden. Mogt deze, hieraan voldoende, om de eene of andere reden meenen, alleen niet genoegzaam in staat te zullen zijn, om te kunnen zorgen, dat de surveillance en andere maatregelen behoorlijk geschieden, zoo konde hij daarvan aan den eersten provincialen Vee-arts kennis geven, en met dezen in overleg treden, op dat deze of zelf naar eene zoodanige besmette plaats konde gaan, of wel er eenen anderen, in een onbesmet district geplaatsten Vee-arts, tot tijdelijke hulpverlening zoude kunnen heenzenden.

Hoezeer wij voor ons, het ook volkomen met den heer JENNES eens zijn, betrekkelijk het punt om de Vee-artsen geen terrein aan te wijzen, waar buiten zij niet praktiseren mogen, in zoverre zulks op gewone, zich in de praktijk voordoende gevallen toepasselijk is, en ook wij voor eene den veehouder hierin met regt toekomende vrijheid, meermalen reeds zelve geijverd hebben, zoo meenen wij echter met ZEd., het oog op de zaak der longziekte gevestigd hebbende, hierin te moeten verschillen, en wel degelijk eene zoodanige indeeling van district-Vee-artsen hierbij te moeten voorstaan; de hoofdzwarigheid, welke JENNES in eene dusdanige organisatie meent te kunnen vinden, vervalt, onzes

inziens reeds dadelijk, door de verplichting aan iederen Burgemeester voor te schrijven, om van elk bij ZEd., door wien ook aangegeven ziektegeval, in ZEds. gemeente voorkomende, kennis te *moeten* nemen. — Voorbeelden, uit de ondervinding genomen, zijn er aanwezig, om aan te kunnen toonen, welk een uitgebreid nut eene zoodanige geregelde vétérinaire dienst ter beteugeling der longziekte heeft; men denke hier slechts aan Zeeland, alwaar de rijks Vee-artsen, sedert langen tijd aldus ingedeeld zijnde, de grootste diensten, tot het voorkomen der longziekte in de provincie, juist door deze organisatie der veeartsenijkundige dienst aldaar bewezen hebben.

4°. Als vierde en laatste hoofdmaatregel eindelijk, om de longziekte uit te roeijen, zoude onzes inziens, het verbod moeten uitgevaardigd worden, »dat alle Empirici en verdere onbevoegde »personen zich van de behandeling den longzieke runderen »moesten onthouden.»

Volgens de verklaring van Zijne Excell. der heer Minister van Binnenlandsche zaken, zal er van regeringswege weldra eene wet op de uitoefening der veeartsenijkunde voorgedragen worden. *) Wij hopen en wenschen ten zeerste, dat deze wet vooral moge geschoeid en ingerigt worden, naar de zoo juiste inzichten welke de beroemde hoogleeraar MULDER, ons onlangs in zijn Hoog Gel. werkje, de *veeartsenij-school*, te Rotterdam bij H. A. KRAMERS van de pers gekomen, aan de hand geeft.

In deze, in eenen zoo krachtigen, als het ware, alléén aan den eenigen MULDER eigen stijl geschrevene brochure, toont Zijn Hooggeleerde onder de middelen *van herstelling* (pag 22 van onderen) de wijze aan, waarop wij, door examineren der Empirici, van dezen eindelijk zouden verlost kunnen worden, eene wijze, welke zich, zoo door juistheid als door billijkheid, aan iederen onpartijdigen aanbevelen moet, en ten duidelijkste doet zien, hoe Zijn Hooggel. ook hier weder geheel en al meester van dit onderwerp was. Elk wetenschappelijk opgeleid Vee-arts in Nederland, is hiervoor Zijn Hooggel. dan ook grooten dank schuldig, *nog nimmer toch, werd hunne zaak zoo warm verdedigd, hun regt op een maatschappelijk bestaan, zoo goed aangewezen, dan door den hoogleeraar MULDER in 1850 geschied is.*

Wij nemen dan ook deze gelegenheid waar, om Zijn Hooggeleerden hiervoor onzen welmeenendsten dank toe te brengen.

Intusschen, hoe ook met de alhier ter wering van het Empi-

*) Zie Repertorium, 4e Jaargang, pag. 31.

risme voorgeslagen maatregelen ingenomen, en ons hiermede geheel en al vereenigende, zoo zullen deze, hoe juist ook geïndiceerd, en schijnbaar de éénigste zijnde, welke doel zullen kunnen treffen, in praktijk gebragt wordende, echter *nog niet* aan deze verwachting beantwoorden. — De Empiricus en gewone Charlatan, te zeer gewend, zich in alle mogelijke bogten en krommingen te wringen, zullen, hoe streng en vast de wetten op de uitoefening der vee-artsenijkunde ook mogen gemaakt worden, welke maatregelen er ook genomen worden, hen in de uitoefening hunner kunsten bij de dieren tegen te gaan, hoe men hen ook mag nagaan of trachten zal te bemoeielijken, toch altijd wel een gat vinden, waardoor zij ongestraft zullen kunnen blijven. Zoo lang men niet op het eigenbelang der veehouders zelve weet te werken, en deze daardoor tot onze zijde over te halen, zijn, naar onze wijze van zien, alle reorganisatiën zoo aan de Vee-artsenij-school als in de vétérinaire dienst aangebragt, nutteloos, en zullen weldra blijken, niet aan het doel te beantwoorden. — De Vee-artsenij-school, hoe ook ingerigt, zal, ja *moet*, door gebrek aan elèves ten gronde gaan, om de eenvoudige reden, dat geen jong mensch in Nederland, zich meer aan een vak zal willen wijden, waarin hij, na vier jaren studie, nog gelijk staat met den eersten den besten zich opdoenden lapzalver; waarbij nog komt, dat de als fatsoenlijk man moetende leven, gepatenteerde Vee-arts weinig, en de, geheel anders kunnende leven, niet gepatenteerde beunhaas, veel met de praktijk verdienen zal. — Reeds vroeger *) hebben wij ons onledig gehouden, meer en detail, de redenen aan te toonen, waarom in het algemeen de Empiricus nog altijd boven den gegradueerden Vee-arts door de veehouders gekozen wordt, wij zullen dus over dit, reeds zoo-veel besproken, en daardoor vrij afgezaagde thema, niet verder uitweiden; wij herhalen echter, dat, zonder op het eigenbelang der veehouders te werken, alle wetten en strafbepalingen ter fnuiking dezer kwakzalverijën onvoldoende zullen bevonden worden, en dat er geen krachtiger middel gevonden zal kunnen worden, om, gepaard met het afnemen van examina etc., op de door den Hoogleeraar MULDER voorgeschrevene wijze, het Empirisme in Nederland geheel uit te roeijen, dan eene wederoprigting van

*) Zie over dit onderwerp: „Een woord over het Empirisme in de Vee-artsenijkunde in Nederland, door F. H. VAN DOMMELEN, bijzonder afgedrukt uit het Repertorium, 5e Jaargang, bladz. 212 en vervolg. bij W. J. VAN BOMMEL VAN VLOTEN te Amersfoort 1850.

een veefonds, waarnaar, zoo als wij reeds gezegd hebben, schier alle veehouders zelve ten zeerste verlangen. — Door de oprigting van een zoodanig fonds, met bepaling: »Dat geene scha-»devergoedingen uit hetzelfde verleend zouden worden, dan alléén »op attesten, afgegeven door erkende Vee-artsen,» is het bestaan blijven der Empirici in Nederland, volstrekt *onmogelijk* ge-
maakt.

Ziedaar dan datgene ter nedergesteld, hetwelk wij, met het oog op de steeds om zich heen grijpende, zoo vreesselijke long-
ziekte van het rundvee in Nederland, verplicht meenden te zijn, nog eens weder op te halen. Waarschijnlijk is het de laatste maal, dat wij ons met deze aangelegenheid zoo openlijk zullen bezig houden, vooral daar er tot nu toe toch zoo zelden op het schrijven der rijks-veeartsen in Nederland acht gegeven wordt; of wel, werd hetzelfde al in aanmerking genomen, dan nog vallen de vruchten er van meestal bezijden de schrijvers zelve.

Wij eindigen deze brochure met den wensch, dat dit ons geschrijf tot het nemen der daarin aanbevolen wordende maatregelen leiden moge, daar wij, alléén door de opvolging van deze, met een vertrouwend opzien tot den Alvermogenden, die steeds dáár helpt, waar de mensch zelf niet halsstarrig al de aangewezen wordende middelen ter herstelling van de hand wijst, eene uitroeiing der zoo noodlottige, reeds te veel genoemde vee-
ziekte meenen te mogen verwachten.

